

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Изражавање супружника након престанка брака
(мастер рад)

Ментор:

Проф. др Дејан Јанићијевић

Студент:

Наташа Ракић

Број индекса М033/16-О

Ниш, 2018.

Садржај:

Увод

1. Брак

1.1. Појам брака у домаћем законодавству

1.2. Престанак брака

1.2.1. Развод и последице развода брака

2. Историјски аспект издржавања супружника након престанка брака

2.1. Развој издржавања супружника у Републици Србији

3. Појам и правна природа законског издржавања

3.1. Врсте издржавања

3.2. Редослед издржавања

3.3. Издржавање супружника након престанка брака

3.3.1. Теорије о алиментацији

3.3.2. Субјекти облигационог односа издржавања

3.3.3. Претпоставке које се односе на повериоца и дужника издржавања

3.3.4. Тужба за издржавање супружника након престанка брака

3.3.4.1. Благовременост тужбе у спору за издржавање супружника

3.3.5. Судски поступак

3.3.6. Додељивање издржавања

3.3.6.1. Измена висине издржавања

3.3.7. Трајање издржавања

3.3.8. Престанак издржавања

3.4. Недавање издржавања као кривично дело

4. Упоредноправни приказ издржавања

4.1. Издржавање бившег супружника у француском праву

4.2. Издржавање бившег супружника у немачком праву

4.3. Издржавање бившег супружника у енглеском праву

4.4. Издржавање бившег супружника у америчком праву

5. Емпиријско истраживање

5.1. Циљ и предмет истраживања

5.2. Методологија

5.3. Хипотезе

5.4. Приказ и анализа резултата истраживања

6. Закључак

Увод

У браку и породици осим емотивних односа, стварају се и имовински односи. Имовински односи између партнера се јављају у виду постојања заједничке и посебне имовине, али се јавља и облигациони однос, односно обавеза издржавања. Обавеза издржавања као установа регулисана је пре свега како би се особама које се не могу саме издржавати обезбедила средства за живот. Установљавање оваквог института било је последица напретка цивилизације и развојем хуманизма у друштву, а не законима природе. Непоштовање ове обавезе има се сматрати за економско насиље. Треба напоменути да обавеза издржавања није регулисана само Породичним законом Републике Србије, већ је регулисана и у кривичним и наследноправним одредбама. У Кривичном законнику инкриминисано је као кривично дело, дело недавања издржавања¹ за које је предвиђена новчана казна или казна затвора до две године, док је у Закону о наслеђивању недавање издржавања предвиђено као један од разлога за недостојност наслеђивања.²

Обавеза издржавања може настати на више начина: уговором о расподели и уступању имовине за живота, уговором о доживотном издржавању, једностраним правним послом, на основу деликта и на основу закона. Важећим Породичним законом Републике Србије предвиђено је да право и обавеза законског издржавања може постојати између супружника, ванбрачних партнера, родитеља и деце, адоптивних сродника, крвних сродника и тазбинских сродника.³

Овај облигациони однос има одређена специфична обележја. Пре свега, обавеза давања издржавања представља законску обавезу, дакле њено упориште је у закону, она извире директно из закона. Друга одлика овог облигационог односа је строга везаност права односно обавезе за личност. Право и обавеза издржавања везани су за личност повериоца и дужника издржавања и никако се не могу преносити на трећа лица. Правом на издржавање не може се ни на један начин располагати. Издржавање се не може пренети правним послом *inter vivos* нити *mortis causa*. Трећа специфичност огледа се у томе што се издржавање не може тражити за прошло време већ искључиво за будуће време. Четврта карактеристика, обавеза издржавања императивног је карактера, установа законске алиментације уређена је императивним нормама. Пета одлика, досуђена висина алиментације може се мењати, уколико се промене околности на којима је заснована судска одлука, на предлог субјеката, суд може донети нову одлуку којом може изменити висину издржавања, тако што ће износ повећати или смањити, или пак укинути издржавање у потпуности ако су неки од разлога за одређивање издржавања отпали.

¹ Кривични законик ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016) чл.195

² Закон о наслеђивању ("Сл. гласник РС", бр. 46/95, 101/2003 - одлука УСРС и 6/2015) чл.4

³ Породични закон ("Сл. гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015) чл. 151- чл.167

Уз испуњење законом предвиђених услова одређено је да обавеза издржавања може да постоји и између супружника чији је брак престао, односно чији је брак разведен. Претпоставке које су неопходне за конституисање обавезе законског издржавања тичу се повериоца и дужника издржавања, рока за подношење алиментационе тужбе и периода на који се досуђује обавеза издржавања по престанку брака.

Обавеза издржавања супружника није институт новијег датума, већ је као и сви остали институти постојала и раније али је мењана и усавршавана. Овакав институт је установљен пре свега да би се обезбедила лица која из неких разлога не могу сама себи обезбедити своје основне егзистенцијалне потребе. У упоредном праву овај институт је различито регулисан и услови који су прописани за конституисање ове обавезе разликују се од државе до државе, а оно што је заједничко без обзира на различитости јесте да је овај институт установљен у циљу постизања правичности и хуманости.

Издржавање супружника након престанка брака јесте тема овог мастер рада. Институт који постоји веома дуго, али је због дугог временског периода, мењања цивилизације, људских навика и начина живота, он сам трпео одређене промене како би дошао до института који ми данас познајемо. Неспорно је да процес мењања није завршен и да ће се и даље мењати, те је неопходно изучавати ову тему изнова и континуирано.

Рад се састоји из неколико делова. Први део односи се на појам брака уопштено као и на престанак истог. У другом делу описан је историјски развој обавезе давања издржавања, како бисмо се упознали са ранијим регулативама овог животног односа. У трећем делу изложено је конкретно о начину остваривања овог права, субјектима и поступку у коме се ово право остварује као и о престанку овог права. У четвртм делу биће изложено како је ово право регулисано у правима других држава и на који начин се остварује. Пети део односи се на истраживање и емпиријски део рада, где ће бити проучени предмети из адвокатске канцеларије адвоката Горана Тодоровић у Прокупљу, и Основног суда у Прокупљу, али и одређени број одлука других судова у нашој земљи, као и одлуке Врховног Касационог суда Републике Србије.

Основни циљ овог мастер рада јесте анализа обавезе давања издржавања како у теоретском смислу тако и у практичној примени. Циљ рада је и детаљније упознавање са овим институтом, његов опис и сагледавање решења из других земаља. У оквиру овог рада је прављена и статистика у којој је представљено колико често се захтеви усвајају, а колико често одбијају, ко су најчешћи повериоци издржавања и друго. Циљ рада такође је доношење одређених закучака у тој области, да ли је већ постојеће решење у нашој земљи најбоље решење за ову животну ситуацију, или би требало тежити неким новим решењима по угледу на друге државе и њихова законодавства.

1.Брак

Природна потреба људи за стварањем потомства постоји одувек. То је инстинкт који постоји код свих живих бића. Тако стварање заједништва постоји дуго колико и сам човек, али стварање заједништва у овом облику који данас познајемо је нешто новијег датума. Не постоји егзактан податак око настанка ове институције или њених претеча. Поједини антрополози тврде да су се бракови склапали пре више од пет хиљада година у древној Месопотамији, с тим да је тада брак био начин да се моћ и богатство задрже у оквиру једне породице. Склапање бракова ради очувања статуса и уговорени бракови постојали су и много касније. Тек у седамнаестом и осамнаестом веку долази до промене у односу према браку, те се долази на идеју да се треба живети у брачној заједници која је заснована на емотивном односу двоје људи (у већини држава полигамија је забрањена, али не и у свим)⁴. Највећи помаци у погледу брака ипак су се десили током деветнаестог и двадесетог века када жене добијају и политичка права, боре се за равноправност и постижу значајне резултате, затим се у неким земаљама света дозвољавају и истополни бракови што све мења затворени првобитни концепт брака као таквог.

1.1 Појам брака у домаћем законодавству

Брак је у домаћем законодавству регулисан Породичним законом. Брак је законом уређена заједница живота жене и мушкарца.⁵ Тумачењем овог члана закона можемо доћи до закључка да у Републици Србији брак могу склопити само особе супротног пола, односно да истополни бракови нису дозвољени, као ни полигамија. Конститутивни елемент појма брака је и постојање заједнице живота. Заједница живота у браку је комплексан појам који у себи садржи емотивне, економске, стамбене, сексуалне, прокреативне и друге компоненте.⁶

За склапање брака у домаћем законодавству неопходно је да се испуне одређени услови. Први услов је различитост полова. Иако многа законодавства признају и истополне бракове и тенденција је на светском нивоу да се у што већем броју законодавстава признају и истополни бракови, у нашем законодавству то још увек није случај.

⁴ Полигамија се може јавити у два облика, а то су полиандрија и полигинија. Полиандрија је дозвољеност да је да жена има више мужева, и она је ређе дозвољена него полигинија која поразумева да један мушкарац може имати више жена. Полигинија је дозвољена у великом броју муслиманских земаља.

⁵ Породични закон ("Сл. гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015) чл. 3

⁶ Панов С., Антић О., Породично и наследно право, Београд 2015, стр.21 цит.

Други услов је сагласна изјава воље која мора бити дата озбиљно, истовремено, лично⁷, а изјаве које су дате морају бити подударне на тај начин да оба будућа супружника изјаве да желе да ступе у брак. Осим наведених позитивно одређених услова, постоје и негативно одређене чињенице предвиђене законом, које уколико постоје у моменту закључења брака узрокују његову ништавост. Брачне сметње се у теорији породичног права класификују на следећи начин: апсолутне и релативне (у смислу да ли узрокују ништавост или рушљивост брака); отклоњиве и неотклоњиве; привремене и трајне и апсолутне и релативне у смислу да ли делују *erga omnes* или *inter partes*.

1.2. Престанак брака

Брак може да престане смрћу супружника, поништајем или разводом. Брак престаје уколико један од супружника умре или нестали супружник прогласе за умрло лице⁸. Поништајем брак престаје уколико је склопљен брак рушљив⁹ или ништав¹⁰, док разводом брак престаје уколико супружници покрену поступак за развод брака. Овај поступак се покреће тужбом за развод брака, а уколико се супружници споразумеју у погледу развода може се суду поднети и предлог за споразумни развод брака. Без обзира на који начин брак престаје да постоји, сваки од ових начина производи неке правне последице. Правне последице престанка брака могу бити личне природе, личноимовинске и имовинске природе.

Правне последице престанка брака личне природе јесу промене у погледу презимена супружника, пословне способности, тазбинског средства и права на склапање новог брака.

⁷ Изузетно, ако постоје оправдани разлози Општинска управа може решењем дозволити склапање брака у присуству једног будућег супружника и пуномоћника другог. Пуномоћје мора бити специјално и оверено. види Породични закон ("Сл. гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015) чл. 301

⁸ Проглашење нестали лица за умрло регулисано је Законом о ванпарничном поступку Републике Србије. У члану 57 овог закона стоји да се за умрло може се огласити лице: о чијем животу за последњих пет година није било никаквих вести, а од чијег је рођења протекло седамдесет година; о чијем животу за последњих пет година није било никаквих вести, а околности под којима је нестало чине вероватним да више није у животу; које је нестало у бродолому, саобраћајној несрећи, пожару, поплави, земљотресу или у каквој другој непосредној смртној опасности, а о чијем животу није било никаквих вести за шест месеци од дана престанка опасности; које је нестало у току рата у вези са ратним догађајима, а о чијем животу није било никаквих вести за годину дана од дана престанка непријатељства.

⁹ Брак је рушљив: ако га је склопило малолетно лице без дозволе суда; ако је на његово склапање супружник пристао под принудом или када је на његово склапање супружник пристао у заблуди о личности другог супружника или о некој његовој битној особини.

¹⁰ Брак је ништав: ако су га склопила два лица истог пола, ако изјаве воље супружника нису биле потврдне или ако брак није склопљен пред матичарем; ако није склопљен ради остваривања заједнице живота супружника; ако је склопљен за време трајања ранијег брака једног супружника; ако га је склопило лице неспособно за расуђивање; ако су га међусобно склопили крвни, адоптивни или тазбински сродници између којих није дозвољено склапање брака; ако су га међусобно склопили старатељ и штићеник.

Прва последица односи се на презиме супружника. Супружник има више могућности у погледу ове правне последице. Супружник може одлучити да уколико је склапањем брака променио презиме односно узео презиме другог супружника, врати презиме које је имао пре склапања брака. Супружник може одлучити и да не промени презиме. Законском одредбом супружницима је остављена потпуна слобода избора у погледу ове правне последице.

Друга последица личне природе односи се на пословну способност супружника. Ова последица данас нема пуно значаја, јер настаје само изузетно, када брак склапа лице које није пунолетно, које тада стиче потпуну пословну способност еманципацијом, а која се не губи чак и ако брак престане пре његовог пунолетства. Ова последица је у ранијим периодима имала много већи утицај, јер је тада жена удајом губила пословну способност и потпадала под мужевљево власт.

Трећа последица односи се на тазбинско сродство које престанком брака не престаје да постоји него постоји и даље, али је у домаћем праву релевантан само први степен.

Четврта последица личне природе односи се на могућност склапања новог брака. У данашњем праву могуће је одмах по престанку брака склопити нови брак, што раније није било могуће. У некадашњем законодавству захтевало се да између престанка једног и склапања новог брака прође један одређени временски период. Тај временски период називао се периодом жаљења лат. *tempus lugendi*. Циљ овог периода био је да се обезбеди сигурност у погледу очинства детета рођеног у одређеном периоду након престанка брака, и по Српском грађанском законнику тај период износио је 9 месеци.¹¹

Последица личноимовинске природе је право на издржавање. Право на издржавање након престанка брака је централна тема овог рада и оно ће бити детаљно обрађивано у даљем тексту. Право на издржавање постојаће само ако је брак престао поништајем или разводом. Не може постојати право на издржавање ако брак престане смрћу једног супружника.

Последица имовинске природе је подела заједничке имовине, а за разлику од претходне последице до поделе заједничке имовине долази увек, осим у случају да постоји брачни уговор којим је другачије одређено. Подела заједничке имовине може бити учињена споразумно или судском деобом.

Породични закон предвиђа још једну последицу престанка брака, а то је право становања (*habitatio*). Породични закон предвиђа да дете и родитељ који врши родитељско право имају право становања на стану чији је власник други родитељ детета, ако дете и родитељ

¹¹ Српски грађански законик чл.105

који врши родитељско право немају право својине на уселивом стану. Право становања има и дете до пунолетства.¹²

1.2.1. Развод и последице развода брака

Развод брака јесте један од начина престанка брака. Развод брака дефинише се као правни начин престанка пуноважног брака за живота супружника, на основу одлуке суда, на начин предвиђен законом. Развод брака се може остварити подношењем тужбе надлежном суду уколико није могуће да се супружници договоре око битних ствари које се тичу развода брака. Уколико је пак могуће да се супружници разведу и договоре око свих битних чињеница, суду се подноси предлог за споразумни развод брака. Брак престаје на дан правноснажности пресуде о разводу брака.

У нашем праву супружници могу тражити развод брака уколико су брачни односи озбиљно и трајно поремећени или се објективно не може остварити заједница живота. До развода брака у пракси долази из више разлога. Најчешће се ти разлози подводе под озбиљно и трајно поремећене односе између супружника, међутим који год разлог био, развод производи и одређене последице.

Развод брака производи и правне последице. Уколико су у браку рођена заједничка деца поставља се питање вршења родитељског права. Видови вршења родитељског права су самостално вршење родитељског права или заједничко вршење родитељског права.

Развод брака ствара и последице у погледу личног имена. У нашем праву најчешће жена узима презиме мужа, нешто је мањи број оних које додају мужевљево презиме или пак задрже своје. Када се брак разведе супружник који је променио или додао презиме, може одабрати да ли ће вратити своје презиме, брисати додато или уопште неће вршити промену презимена. Супружник може слободно бирати неку од ових могућности.

Раскидом брака долази и до поделе имовине стечене у браку. Заједничка имовина се дели, или по споразуму¹³ или по судској одлуци. Претпоставља се да су удели у заједничкој имовини једнаки, а у посебном судском поступку за деобу брачне имовине супружници могу доказивати да је удео у заједничкој имовини једног од супружника већи. Већи удео у заједничкој имовини зависи од оствариваних прихода и учествовању у вођењу послова домаћинства или увећању заједничке имовине. Терет доказивања пада на супружника који

¹² Породични закон ("Сл. гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015) чл. 194

¹³ Споразумна деоба може се извршити тако што ће се супружници споразумети и имовину могу поделити идеално, у виду идеалних удела у имовини, у постотцима или разломцима, или реално, физичком деобом. Споразумна деоба има различите модалитете. Супружници се могу договорити да заједничку имовину продају и онда поделе новац, или да пак једном супружнику припадне имовина, а да другом буде исплаћена одређена новчана свота. Супружници су слободни да уговоре и да једном супружнику припадне већи односно мањи део имовине.

обара претпоставку о једнакости. Поједине ствари спадају у посебан режим те се оне издвајају и по неком основу припадају једном од супружника. То су ствари за личну употребу, ствари намењене детету, ствари за вршење задатка или занимања и предмети домаћинства.

Супружник који није у стању да се сам издржава има право да од бившег супружника захтева издржавање. О овом праву као о централној теми овог рада биће детаљније образложено у даљем тексту.

2. Историјски аспект издржавања супружника након престанка брака

Обавеза издржавања супружника након престанка брака, помиње се још у Хамурабијевом законнику¹⁴. Члан 137. Овог законика гласи: „Ако се је неко одлучио да отера конкубину, која му је родила децу, или жену, која му је родила децу, треба да јој врати што је донела (шерикту) и да јој да на плодоуживање поље, баишту и друге имовине, да одгаји своју децу. Кад буде одгајила децу, од свега што добију деца даће јој се део раван делу једног детета и она се може удати за човека свога срца (за кога хоће).“¹⁵ Наредна три члана овог законика, такође се баве регулисањем имовинског односа између супружника који се разилазе. Дакле, још 1754. године пре нове ере, постојала је потреба и идеја за регулисањем оваквог односа. Иако у Хамурабијевом законнику ово право није дефинисано као данас, из ових чланова закључује се да је потреба за регулисањем ових међуљудских односа постојала још и тада. Тумачењем овог члана закључује се да се део имовине даје на издржавање деце, али да када жена одгаји децу, она има право да један део имовине једнак делу које добија једно дете задржи за себе. Тај део представља имовину која би обезбеђивала њену егзистенцију, док се не уда за другог човека, чиме се муж обавезује на давање издржавања на начин који је био адекватан у том историјском тренутку.

Модеран концепт овог института свој зачетак има у средњовековним енглеским Хришћанским судовима (енг. *ecclesiastical court*). Хришћански или ти духовни судови судили су по црквеном праву, те је у то време развод био сматран за нешто не тако уобичајено, већ изузетно. Светост брака је стављана на прво место, и брак је могао бити разведен само у случају прељубништва или окрутности. Самим постојањем разлога за развод, супружник је сносио последице своје кривице, те је у овим случајевима суд

¹⁴ Најпознатији и најбоље сачувани законик древне Месопотамије, пронашао га је Жан Жак де Морган 1901. године на територији данашњег Ирана у оквиру археолошког ископавања. Законик је донешен у Лувр и данас се тамо чува.

¹⁵ Хамурабијев Законик- превод Чедомиља Марковића, Београд 1925.

доносио одлуке да обавеза издржавања жене буде трајна. Сматрано је да обавеза мужа да издржава жену не престаје разводом брака. У то време, једнакост полова није постојала тако како постоји данас, и било је подразумевано да мушкарац издржава жену. Одређивање висине издржавања било је дискреционо право хришћанске цркве, али су узимане у обзир и могућности мужа за плаћање, а и потребе жене за живот. Жена је имала право на угодан живот пропорционално заради њеног мужа. За одређивање висине издржавања такође је узиман у обзир и степен „мужевљеве брачне делинквенције“. Што је већи грех био начињен од стране мужа већа је и кривица, те је самим тим била већа и висина издржавања. Често је висина издржавања износила око једне трећине зараде коју муж остварује, а у одређеном броју случајева где је по мишљењу судија мужевљева кривица била већа, тај износ би износио и до једне половине зараде коју муж остварује. Жена је имала право и на издржавање током трајања бракоразводне парнице и на покриће трошкова судског поступка.

У Француској битне промене по питању регулисања овог права дешавају се током деветнаестог века. Индустријализацијом Француске и мењањем економије те земље, дешавају се и промене у другим сферама живота људи. Уопштено, у већини европских земаља, средином деветнаестог и почетком двадесетог века долази до оснаживања права жена, те се почиње тежити ка родној равноправности, а то за последицу има либерализацију брака и развода брака.

*Code Civil*¹⁶ садржао је члан 212 који гласи да се супружници међусобно морају поштовати, бити верни, подржавати се и издржавати једно друго. Овај законик није изричито регулисао издржавање након престанка брака, али су животни односи захтевали регулативу овог питања, и ипак је установа лат. *pendente lite*¹⁷ нашла места за примену у оквиру овог члана. Ипак нека врста трајног издржавања није могла бити подведена под форму *pendente lite*, те је решење пронађено у томе да је један од супружника нескривљено остао без права из члана 212, то се односи на супружника који није одговоран за прекид брака. Дакле, повреда члана 212 је фактички као последицу имала обавезу давања издржавања супружнику који није одговоран за развод брака.

Као и у Енглеској у том периоду, постављало се питање кривице за развод брака. Било је примера да се одреди плаћање издржавања супружнику који није одговоран за прекид брачне заједнице. Ипак тумачењем чланова 203, 205 и 206 *Code civil* где је било регулисано давање издржавања између сродника, односно родитеља и деце, других предака, потомака и тазбинских сродника могуће је било да, без обзира на кривицу,

¹⁶ Француски грађански законик који је донет 21. марта 1804. године, познат као и Наполеонов кодекс. Донео је велике новине у погледу проширења слобода, као последица револуције. Сам законик садржи 2325 чланова и подељен је на три дела по угледу на римско право.

¹⁷ *Pendente lite* на латинском језику означава судске одлуке које регулишу односе до коначног решења ствари. У поступку развода то се односило на питање издржавања супружника током трајања бракоразводне парнице.

супружнику који нема средстава за живот буде додељено одређено издржавање због постојања родбинских односа између бившег супружника и тазбинског сродства.

Проширивањем и усавршавањем оваквих регулатива долази се до установе обавезе давања издржавања каква је она данас. Од 1804. године судови теже да пруже жени све већу заштиту током сепарације или развода брака. Већином је цела имовина остајала у рукама мужа, а велики је проблем представљао и сам судски процес и трошкови истог, јер је и у том периоду сва имовина припадала мужу.

Жена је била у веома незавидном положају, те су судије и правници тог доба увидели неопходност мењања тадашње легислативе. До значајније промене у француском законодавству долази један век касније 19. фебруара 1938. када је донешен закон којим се стављају ван снаге одредбе *Code civil* да је удата жена правно неспособна. Доношењем овог закона једино су још политичка права представљала сферу у којој жене у Француској не беху изједначене са мушкарцима.

Све земље, осим Северне Каролине, Сједињених Америчких држава садрже одредбе које регулишу питање обавезе давања издржавања супружнику након престанка брака. У две земље, Тексас и Делавер, ово право је регулисано индиректно, и односи се на деобу имовине. У Тексасу се сматра да је установа алиментације некомпатибилна са системом заједничке имовине. Такав став Врховног суда Тексаса је заузет је још 1841. године када је усвојена нова регулатива развода. У закону стоји да је алиментација у току бракоразводне парнице обавезна док се о алиментацији након развода брака не говори. Образложење става Врховног суда гласило је да оно што није изречено у законодавству, сматраће се недозвољеним.

За разлику од Тексаса, у Калифорнији, питање алиментације је било уређено налик на црквене судове у Енглеској. Још 1851. у Калифорнији је усвојен закон о разводу брака, који је подразумевао постојање алиментације након развода брака, с тим што се постављало питање кривице за развод брака. Супружник који је скривио развод брака није могао добити алиментацију. Оваква ситуација промењена је 1970. године када је у Калифорнији усвојена одредба о разводу без кривице, што је донело одеређене промене и по питању алиментације.

У Њу Јорку сматрано је раније да муж и жена не могу слободно да сами уређују своје улоге у браку, те се знало да је муж тај који обезбеђује и зарађује за породицу док је жена дужна да испуњава своје обавезе у одржавању куће и чувању деце. Судија Мери Манган изјавила је 1967. године да ако муж тражи од жене да му плаћа алиментацију то се сматра неприродном везом, јер је муж традиционално тај који зарађује за хлеб.¹⁸ Сматрано је у

¹⁸ Herbie DiFonzo, J., *SternIntimate, Associations: The Law and Culture of American Families*, The university of Michigan, 2013

судској пракси да је једини вид алиментације који је могућ, алиментација коју муж плаћа жени. Наравно алиментација није била додељивана у сваком случају. Као и у већини држава тада, тако је и у Њу Јорку био прихваћен развод са постојањем кривице. Може се рећи да се у Њу Јорку у то време жена налазила у веома незавидном положају, јер се алиментација није додељивала у већини случајева, а и претпоставке које су биле неопходне да буду испуњене биле су веома ретко испуњене. Примера ради сматрало се да жена која напусти мужа који јој је ударио шамар, не заслужује алиментацију јер то није довољан разлог за развод брака, чак и када жена истакне да са насилним мужем није могуће живети у истој кући и да није безбедно и то се сматрало недовољним за развод брака, а и уколико жена напусти такву брачну заједницу, губила би право на било какав вид издржавања од стране мужа. Жена која не напусти брачну заједницу, али на неки начин не извршава брачне обавезе, такође није имала право на било који вид издржавања. Жена је добијала алиментацију једино у случајевима када је муж напустио брачну заједницу и у случају неверства од стране мужа.

2.1. Развој издржавања супружника у Републици Србији

У нашем законодавству ово право било је регулисано и предходним законом из ове области. Законом о браку и породичним односима из 1980. године било је регулисано издржавање како брачног тако и ванбрачног друга. У члановима 287-297 Закона о браку и породичним односима прописани су услови и на који начин супружници могу остваривати ово право односно обавезу.

У Закону о браку и породичним односима члан 287 гласи „Брачни друг који нема довољно средстава за издржавање, неспособан је за рад или се не може запослити, има право на издржавање од свог брачног друга сразмерно његовим могућностима. Суд може, узимајући у обзир све околности случаја, одбити захтев за издржавање ако издржавање тражи брачни друг који је злонамерно или без оправданог разлога напустио свог брачног друга.“¹⁹

Пре свега, неопходно је да је прва претпоставка односно немање средстава за живот, испуњена. Недостатак средстава за живот може бити потпун, и делимичан. Потпун недостатак подразумева да брачни друг своје егзистенцијалне потребе не може помирити уопште, док делимичан недостатак означава да његов приход и имовина нису довољни да се измире нужне егзистенцијалне потребе.

¹⁹ Закон о браку и породичним односима (Објављен у "Сл.гласнику СРС" бр. 22/80, 24/84, 11/88, + 22/93, 25/93, 35/94, 46/95, 29/01)

Неспособност за рад је правни стандард који подразумева да брачни друг привремено или трајно, делимично или потпуно, не може обављати делатности којима би могао стећи приход. Неспособност за рад утврђује се ангажовањем стручног лица односно вештака медицинске струке. Ова прва два услова истоветно су прописана и сада важећим Породичним законом.

Трећи услов је у Породичном закону опредељен прецизније. Формулација „не може се запослити“ је широка и оставља места за различито тумачење. Сматрало се да овај правни стандард садржи две компоненте - објективну и субјективну. Под објективном компонентом подразумева се немогућност запослења у струци, сродној струци, или сувише велику удаљеност посла од пребивалишта брачног друга. Субјективна компонента подразумева је ангажовање од стране супружника да пронађе себи посао. Неопходно је било да постоји активно и конкретно чињење на том пољу. Овако постављен правни стандард стварао је одређене недоумице и различита тумачења. Тако је у једном ставу Врховног суда Србије наглашено да супружник који је обављао кућне и пољопривредне послове, а при том живи у крају где постоји потреба за физичком радном снагом, млад је и здрав не може се сматрати необезбеђеним.²⁰

Даљим тумачењем овог члана, можемо закључити да је за постојање права на алиментацију било неопходно и испуњење једног субјективног услова. По угледу на тадашња законодавства у свету, могуће је било и да суд одбије захтев уколико се брачни друг недолично или грубо понашао у односу на другог брачног друга у брачној заједници, ако је злонамерно или без оправданог разлога напустио брачног друга. Тумачење испуњења или неиспуњења овог субјективног услова било је веома тешко применљиво у судској пракси.

Законом о браку и породичним односима било је предивиђено да суд у две ситуације може одбити захтев за издржавањем иако су испуњени услови за додељивање алиментације. Прва ситуација подразумева да је брачна заједница престала, али да су се брачни другови дуги низ година самостално обезбеђивали у потпуности, и такво стање је трајало до престанка брака. Друга ситуација тиче се трајања брака, те уколико је брак трајао кратко, а тужилац не подиже заједничко малолетно дете суд би такав захтев могао да одбије.

У том смислу донета је пресуда Врховног суда Србије у ком предмету је тужена започела везе са другим мушкарцима, док је примала издржавање од стране тужиоца. Суд је заузео став да се тужена није грубо огрешила о тужиоца јер су њене друге емотивне везе настале након престанка брака, а притом на страни тужиоца нису постојали други разлози због којих би се евентуално укинуло давање издржавања. Једино уколико би тужена започела трајну ванбрачну заједницу, дужник давања издржавања могао би да тражи укидање.

²⁰ Врховни суд Србије, Гж.1186/85

Овакве правне стандарде тешко је било примењивати у судској пракси јер су превише широко постављени, те они данашњим Породичним законом и нису предвиђени.²¹

У тадашњем закону стајало је да брачни друг може у бракоразводној парници истаћи захтев за досуђивање издржавања на терет другог брачног друга, а само изузетно у посебном поступку, оправдано и у року од две године од престанка брака, под условом да су разлози за издржавање постојали у време трајања брака и трајали непрекидно до окончања поступка за одређивање издржавања, или ако је у том року наступила неспособност за рад која је последица телесне повреде или нарушеног здравља из периода пре развода брака.

Према Закону о брачним и породичним односима време трајања обавезе издржавања било је одређивано на неодређено време уз два изузетка. Први изузетак подразумевао је да тражилац издржавања након неког времена може сам себи обезбедити средства за живот, када на пример заврши школовање или лечење повреде која га чини привремено неспособним за рад. Други изузетак односи се на бракове кратког трајања, јер није правично да из краткотрајног брака настане дуготрајна обавеза плаћања алиментације.

3. Појам и правна природа законског издржавања

Под појмом издржавања подразумева се редовно обезбеђивање неопходних средстава за животне, културне и друге потребе једног лица. Законско издржавање подразумева законом предвиђену и регулисану обавезу односно право једног од чланова породице да другом даје односно прима средства за обезбеђење за основне егзистенцијалне потребе. Законско издржавање може бити потпуно или делимично. Потпуно издржавање је ситуација када је неопходно помиривати све егзистенцијалне потребе једног лица, док код делимичног то лице може само задовољити своје егзистенцијалне потребе до одређеног степена, али ипак није у могућности да помири све своје неопходне трошкове. Код законског издржавања постоје две стране. Страна која има обавезу односно дугује издржавање - дужник, и страна која има право, односно поверилац издржавања. На свакој страни издржавања, може бити једно или више лица.

Законско издржавање јесте облигација. Законско издржавање представља позитивну облигацију, јер се односи на давање или чињење. Према предмету ова облигација може бити новчана или неновчана, док се према времену и начину испуњења јавља као трајна и сукцесивна обавеза.

²¹ Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 4729/97 од 5.11.1997.

У породичноправној теорији постоје следећи елементи правне природе законског издржавања:

1. Обавеза издржавања може настати из различитих извора. Настаје на основу уговора, једностраног правног посла, деликта и на основу закона. Законско издржавање јесте **законска облигација**, оно настаје на основу закона, односно на основу чињенице сродства, брачне или ванбрачне заједнице.
2. Обавеза издржавања је обавеза **императивног карактера**. Обавеза издржавања регулисана је императивним нормама - *ius cogens*.²² Услови за настанак овог права односно обавезе изричито су предвиђени законом, те је свако споразумевање између повериоца и дужника о условима настанка недозвољено. Дозвољено је споразумети се у погледу висине издржавања и начина издржавања.
3. Обавеза издржавања **заједничка је и дељива**. Уколико више лица имају дужност издржавања, њихова обавеза је подељена. Свако од дужника дужан је да исплати само свој део обавезе. Више лица која имају обавезу издржавања, солидарни су дужници. Уколико лице даје издржавање иако није правно обавезано, има право регреса. Редослед крвних сродника који имају право или обавезу издржавања одређује се према редоследу законског наслеђивања. Тазбински сродници имају право односно обавезу издржавања након крвних сродника, док дете као поверилац има првенство. Супружник има првенствено право на примање издржавања од другог супружника.²³
4. **Привилегован статус** обавезе издржавања огледа се у чињеници да је суд обавезан да хитно поступа у споровима ове врсте, те је суд дужан да прво рочиште закаже у року од осам дана од пријема тужбе, а по жалби мора одлучити у року од петнаест дана од достављања жалбе.²⁴
5. Обавеза издржавања је **лично имовинско право**. Обавеза издржавања за предмет има новчани еквивалент. Обавеза издржавања везана је за одређену личност, због чега је непреносива, не може бити предмет компензације и гаси се смрћу било које стране у поступку. Обавеза издржавања се не може наслеђивати нити бити предмет обезбеђења. Није дозвољено ни одрицање од права на издржавање.
6. Права и обавезе законског издржавања су у односу корелације, те је законско издржавање засновано на **начелу узајамности**.
7. Право на издржавање признаје се од момента подношења тужбе, и тај тренутак се узима као тренутак у коме поверилац истиче своју потребу за издржавањем.

²² *Ius cogens* је латински израз за обавезујуће право. Перемпторне норме сматрају се фундаменталним нормама односно принципима међународног права који су општеприхваћени у међународној зајеници.

²³ Породични закон ("Сл. гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015) чл. 165- чл.166

²⁴ Породични закон ("Сл. гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015) чл. 280

Издржавање се не може тражити ретроактивно, те се издржавање увек тражи за **будуће време**.

8. Обавеза издржавања подложна је **изменама**. Суд може на предлог странака, уколико су се околности промениле, променити висину издржавања односно снизити је или повисити. Може да промени начин исплате или да потпуно укине издржавање. Висина издржавања одређује се према потребама повериоца и могућностима дужника.²⁵ Породични закон прописује и обавезу да уколико је дете поверилац издржавања, висина издржавања треба да буде таква да се детету омогући најмање исти животни стандард као онај који има родитељ, давалац издржавања. Уколико суд одређује висину издржавања у проценту редовних месечних примања као што су плата или пензија, тај проценат не може бити нижи од 15% нити виши од 50% месечног примања.²⁶
9. Право на законско издржавање **не застарева**. Наиме, у Закону о облигационим односима прописано је да застарелост не тече између брачних другова, родитеља и деце док траје родитељско право, између штићеника и стараоца, као и органа старатељства све док постоји обавеза старања, као и између два лица која живе у ванбрачној заједници све док та заједница траје.²⁷

3.1. Врсте издржавања

Породични закон Републике Србије предвиђа више категорија лица која имају обавезу издржавања према другим лицима.

1. **Издржавање детета, родитеља или других сродника.** Код издржавања детета постоје две варијанте издржавања: издржавање малолетног детета или издржавање пунолетног детета.

Малолетно дете има право на издржавање од стране родитеља. Уколико родитељи детета нису у могућности и немају довољно средстава за издржавање или су преминули, малолетно дете има право на издржавање од других крвних сродника у усходној правој линији.

Пунолетно дете има право на издржавање од родитеља односно крвних сродника у усходној правој линији, ако се редовно школује, а најкасније до навршене 26. године живота. Пунолетно дете које је неспособно за рад и нема довољно средстава за сопствено издржавање такође има право на издржавање од родитеља.

²⁵ Панов С., Антић О., Породично и наследно право, Београд 2015, стр.87 цит.

²⁶ Породични закон ("Сл. гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015) чл. 162

²⁷ Закон о облигационим односима ("Сл. лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 31/93 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља) чл.381 ст.1

Родитељ који је неспособан за рад, и нема довољно средстава за издржавање има право на издржавање од стране пунолетног детета или других крвних сродника у нисходној правој линији. Постоји и могућност да родитељ добија издржавање од малолетног детета уколико оно стиче зараду или има приходе од имовине.

Под издржавањем других сродника Породични закон предвиђа издржавање брата или сестре, тазбинских или адоптивних сродника. Малолетни брат то јест малолетна сестра имају право на издржавање од пунолетног брата односно сестре уколико родитељи нису живи или немају довољно средстава за издржавање, имају право и на издржавање од стране малолетног брата односно сестре уколико они остварују зараду или приход од имовине, а да су у могућности да дају издржавање.

На издржавање адоптивних сродника аналогно се примењују правила која се примењују на издржавање детета, родитеља, и других брачних сродника.

Што се тиче издржавања тазбинских сродника, предвиђено је да малолетни пасторак има право на издржавање од стране очуха односно маћехе, све докле постоји брак између родитеља и маћехе то јест очуха. Такође очух односно маћеха имају право на издржавање од стране пасторка. Ни у једном од наведених случајева неће се доделити издржавање уколико би додељивање издржавања представљало очигледну неправду за дужника издржавања.

2. **Издржавање мајке детета.** Овде се дакле не ради о издржавању детета, на које је родитељ-отац малолетног детета обавезан, већ се ради о издржавању које отац детета дугује мајци детета. Ова врста издржавања може се тражити за време од три месеца пре порођаја до годину дана после порођаја, уколико мајка детета нема довољно средстава за живот. Право на издржавање неће имати мајка детета уколико би то представљало очигледну неправду за оца детета.
3. **Издржавање ванбрачног партнера.** Све већим изједначавањем права ванбрачних заједница са брачним заједницама, признато је и право на издржавање ванбрачног партнера, тако ванбрачни партнер који нема довољно средстава за живот, а неспособан је за рад или незапослен има право на издржавање од стране свог ванбрачног партнера. На издржавање ванбрачног партнера аналогно се примењују одредбе закона које се односе на издржавање супружника.
4. **Издржавање супружника.** Супружник који нема довољно средстава за живот, а неспособан је за рад или незапослен има право на издржавање од стране другог супружника. Право на издржавање нема супружник који је у тренутку склапања ништавог или рушљивог брака знао разлог због ког би брак био поништен. Такође издржавање неће бити додељено једном супружнику, уколико би таква одлука представљала очигледну неправду за другог супружника.

3.2. Редослед издржавања

Породичним законом прописан је и редослед по коме поверилац издржавања може тражити издржавање. Редослед је прописан како би се отклонила свака недоумица која евентуално може настати у погледу првенства обавезе издржавања. Редослед који је прописан законом заснован је на најближој родбинској вези. Овим редоследом такође законодавац је настојао да заштити прво најугроженије категорије, те је због тога прописано да уколико постоји више поверилаца издржавања, првенство на издржавање имаће дете. Дете је економски зависно од одраслих особа, без могућности да само себе опскрбљује и чува, и представља посебно осетљиву категорију, јер се налази и у посебном психо-физичком стању као индивидуа која тек треба да се развије у здраву одраслу особу која ће бити способна за рад. У Србији дететом се сматра особа млађа од осамнаест година.²⁸ Логичан је закључак да издржавање првенствено буде додељено детету иако постоји више поверилаца издржавања.

Супружник који нема средстава за издржавање остварује право на издржавање првенствено од другог супружника. Уколико га други супружник може издржавати, он не може тражити издржавање од родитеља, деце, других крвних сродника, адоптивних или тазбинских сродника. Крвни сродници пак остварују међусобно право на издржавање по редоследу који је прописан за законско наслеђивање, док тазбински сродници остварују право на издржавање након крвних сродника.

3.3. Издржавање супружника након престанка брака

Издржавање супружника након престанка брака, у Сједињеним Америчким државама - *alimony*, у Шкотској-*aliment, maintenance* у Енглеској, Ирској, Велсу и Канади (мада се у Канади као и у САД користи и израз *spousal support*) и *spouse maintenance* у Аустралији, односи се на законску облигацију да један супружник обезбеђује свог бившег супружника ако су испуњени одређени услови. Ова облигација регулисана је породичним законима.

Сам израз *alimony* потиче из латинског језика од речи *alimōnia* која значи одржавање или нега, и означавао је правило да муж обезбеђује потребу жене за храном, одећом и другим потрепштинама након престанка брака.

²⁸ Старосна граница од осамнаест година живота за стицање пунолетства прописана је и у чл.1 Конвенције о правима детета од 20. новембра 1989.

У теорији породичног права јавило се више теорија којима су правни писци покушали да објасне зашто би неко уопште био обавезан да бившем супружнику плаћа алиментацију, одакле извире та обавеза односно право?

3.3.1. Теорије о алиментацији

Једна од најстаријих теорија била је **теорија настанка штете**. Ова теорија настала је у време када је за развод било потребно постојање кривице. Појам издржавања супруге или алиментација тада је био релативно једноставно објашњаван. Супруга, која је била недужна за развод брака, имала је право по разводу брака да од свог бившег мужа добије издржавање у износу који би јој омогућио одржавање животног стандарда живота који је имала у току брака до краја живота, или до поновног венчања. Концептуална основа овог схватања била је јасна.

Обавеза издржавања била је заснована на статусу брака и била је оправдана кроз постојање права и обавеза преузетих у браку, а страна која није скривила развод остаје без одређене сигурности и права која настају у браку, те је логично било да страна која је скривила развод надокнади штету коју је проузроковала другој страни. Супружник који је скривио развод брака био је дужан да надокнади штету коју је проузроковао својим понашањем. На неки начин ово је и вид повреде уговорне обавезе једне стране. У то време подрзумевало се да је муж дужан да издржава жену и да је финансијски обезбеђује, јер жене већином нису радиле, те нису могле да се саме опскрбљују. Када у тавквој ситуацији муж одлучи да напусти заједницу, он не испуњава своју уговорну обавезу, том логиком жени се пружа оно што би јој иначе следовало и на основу тога она има право да тражи алиментацију.

Овом теоријом објашњава се зашто је супруга имала право на алиментацију, али је питање висине алиментације било остављено судовима на оцену. Некако се као најадекватније издвојило правило једне трећине које је настало у пракси црквених судова, проблем је био што је некад та једна трећина представљала издржавање и за дете, те је то некад представљало веома малу своту новца. Алиментација никада није од стране законодавца била одрђена у фиксном износу из разлога што су различите економске моћи, и различите су потребе различитих људи.

У савремено доба, у све више светских држава прихвата се теорија развода без кривице, те се тако и уводи у законодавства. Увођењем развода без кривице, теорија надокнаде штете која објашњава извор и разлог плаћања алиментације више није применљива. Једна од модерних теорија је теорија **рехабилитације**. Настала је у Канади.

Теорија рехабилитације објашњава плаћање алиментације на тај начин што супружник који није обезбеђен, није у радном односу, има право на добијање издржавања одређени временски период док не успе да пронађе посао или на други начин обезбеди средства за издржавање. Супружник који је необезбеђен мора да се прилагоди на новонасталу ситуацију, а да би успео у томе има право на финасијску подршку бившег супружника. Ова теорија заснива се на идеји да би свака особа требало да буде „самоодржива“. Како се у модерном добу тежило све већој самосталности, тако је и овом теоријом објашњавано да свака индивидуа треба да буде способна да се стара о себи.²⁹ Ова врста алиментације била је ограничена и временски и по висини. Најчешће је била додељивана на период од три до пет година, јер се то време сматрало адекватним периодом да се особа оспособи за рад, заврши школовање или запосли.

Теорија компензације објашњава издржавање супружника након престанка брака као један вид компензације за губитак људског или економског фактора, који је био усвојен у брачном животу. Алиментација је требало да на неки начин надомести недостатак који је постојао у економској ситуацији једног супружника. Тај економски недостатак мерио се у томе колика је разлика између економског статуса који је један супружник имао у браку у односу на онај који би имао да није ступио у брак. Било је различитих теорија компензације које се разликују по њиховим детаљима, а свакој је централни принцип компензација економског губитка. По компензационим теоријама, које све имају уграђени елемент "узрочне везе", издржавање бившег супружника неће бити додељено у свим случајевима развода, већ ће бити додељено само у случајевима када се може установити губитак капацитета за зараду која се може повезати са браком.

Проблем у овим теоријама представља прилично рестриктивна основа за доделу супружанског издржавања. Ипак предност код ових теорија је могућност да се додели веома великодушна висина алиментације у случајевима када је дошло до значајних губитака капацитета за зараду због дужег периода прекидања радног односа.

Теорија **дељења дохотка** заснива се на идеји заједничке имовине. Сматра се да заједничке приходе које супружници остварују у браку, треба да деле и након престанка брака неки одређени временски период. У оквиру ове теорије неопходно је било утврдити приходе супружника након брака. Супружник са већим приходом био би обавезан да плаћа другом супружнику одређену надокнаду. Ова теорија може се рећи представља флексибилнију теорију компензације. Основа за стварање обавезе код ове теорије била је губитак приступа приходу другог супружника, те паду стандарда живота.

Теорија дељења дохотка у оквиру себе дала је простора за стварање више подтеорија. У другим верзијама теорије дељења дохотка, оправданост постојања обавезе издржавања није заснована искључиво на добитима и губицима у људском и економском капиталу

²⁹ Свака пословно способна, одрасла, здрава особа.

током брака. Уместо тога, као разлог наводи се међузависност која настаје међу супружницима у току брака. Подрзумевајући под тим удруживање напора и дељење добити, али такође укључује и значајне елементе очекивања, ослањања, обавезе и одговорности. Ове подтеорије оправдавају плаћање алиментације као један од начина олакшавања у периоду после развода, те прилагођавања на живот без овог вида подршке.

Још једна од теорија која је настала у модерном добу је **теорија родитељског партнерства**. Нова теорија која своје упориште налази у теорији поделе дохотка дефинисана од стране професорке Џун Карбон, по чијем мишљењу се облигација издржавања заснива на родитељству, пре него на самој чињеници постојања брака. Џун Карбон је америчка професорка породичног права, предаје на факултету у Канзас ситију, Мисури (УМКС). Стручњак је за породично право, и објавила је бројне радове на тему породице, брака, развода и обавеза које настају у вези са породичним односима. Неки од њих су: „Inequality and Marriage, Chronicle of Higher Education, May 12, 2014“; „Whither/wither Alimony?, 93 Texas Law Review 925 (2015) (reviewing Cynthia Lee Starnes, The Marriage Buyout: The Troubled Trajectory of U.S. Alimony Law (New York University Press, 2014)) (review essay) with Naomi Cahn“.³⁰ Код теорије родитељског партнерства централни фокус је постојање малолетне деце. Иако супружник плаћа издржавање за малолетно дете, то нису једини трошкови који су скопчани са начином живота у коме је присутно малолетно дете. Наиме, супружник који је родитељ малолетног детета, које му је поверено има смањене могућности за зараду, самим тим што је део његовог времена усмерен на васпитање и одгајање детета. Са друге стране ова теорија оправдава се и тиме да је родитељ дужан да детету најмање пружи стандард живота онај који сам има.

3.3.2. Субјекти облигационог односа издржавања

Облигација се може дефинисати у ужем или у ширем смислу. У ужем смислу представља правну обавезу једног лица да од другог лица захтева испуњење одређене чинидбе, те у том ужем смислу облигација представља дуг односно тражбину. У ширем смислу подразумева правни однос који постоји између две стране на основу кога једна страна има овлашћење да од друге стране захтева давање, чињење или нечињење, а друга страна је дужна да то учини. У овом смислу облигација представља укупност односа између ове две стране.³¹ Треба напоменути да поједини аутори праве разлику између облигације и облигационог односа, где је облигација ужи појам који обухвата тражбину и дуг, док облигациони однос обухвата и друга споредна права.³²

³⁰ Преузето са <https://www.law.umn.edu/profiles/june-carbone>, приступљено дана 08.06.2018.

³¹ Николић, Ђ., Облигационо право, Пројурис, Београд, 2006, стр.18

³² Радишић, Ј., Облигационо право, Општи део, Београд, 2008, стр.40-44

Облигациони однос може постојати само између одређених физичких или правних лица. У овом односу увек постоји најмање два лица, али их може бити и више. Ипак у овом односу постоје, без обзира на број лица, само два положаја - положај дужника и положај повериоца. Дужник се назива пасивним учесником док се поверилац назива активним учесником овог односа. Дуг или обавеза чине пасиву имовине, а потраживање чини активу имовине, те се због тога дужник назива пасивним, а поверилац активним учесником облигационог односа.

Како су субјекти облигационог односа дужник и поверилац, а издржавање супружника након престанка брака јесте облигациони однос, тако и овде имамо две стране, а то су поверилац и дужник. Иако и у законском издржавању може постојати више лица на једној или другој, или на обе стране, у овој врсти законског издржавања односно издржавању супружника након престанка брака не може постојати више лица ни у једном положају овог односа. Такође специфично је код овог облигационог односа да су субјекти увек супротног пола. Ове специфичности условљене су дефинисањем брака у нашем закону³³ јер је усвојен принцип моногамије и хетеросексуалности.

Специфичност у погледу субјеката овог алиментационог односа огледа се и у томе што се овим правом не може располагати. Немогућност располагања овим правом подразумева да је ово право односно обавеза везано за личност, тако се смрћу једне од страна обавеза гаси. Један од супружника је дакле дужник, док је други поверилац. У ранијем праву сматрало се да се у улози повериоца може наћи само жена, док се на месту дужника увек налази муж. Данас, када се стално говори и ради на равноправности полова у сваком домену, у било ком од ова два положаја може се наћи било муж било жена, у зависности од околности у којима се налазе.

3.3.3. Претпоставке које се односе на повериоца и дужника издржавања

Наше позитивно право познаје две врсте издржавања која су у вези са чињеницом брака. Једно је издржавање у току брака, а друго је издржавање бившег супружника по престанку брака. Иако се ове две врсте издржавања разликују, услови који су потребни да би се издржавање доделило су исти.

Породични закон прописује три објективне претпоставке које треба да постоје на страни повериоца. Прва објективна претпоставка која је неопходна да се испуни је немање довољно средстава за живот. Ова претпоставка је претпоставка која обавезно мора бити испуњења, без ње се не може говорити о додељивању алиментације, за разлику од наредне

³³ Породични закон ("Сл. гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015) чл. 3

две претпоставке од којих је довољно да буде испуњена само једна. Судска пракса и теорија поставиле су ближе дефинисање овог правног стандарда. Немање средстава за живот може бити потпуно или делимично. Потпуни недостатак средстава за живот подразумева ситуацију у којој један од супружника уопште не може да подмирује своје егзистенцијалне потребе, док је код делимичног недостатка средстава за живот приход који остварује супружник недовољан да се подмире све егзистенцијалне потребе.

Друга објективна претпоставка јесте неспособност за рад. Неспособност за рад представља стање у коме један од супружника не може обављати делатност којом би остваривао приход из здравствених разлога. Неспособност за рад може бити привремена или трајна, потпуна или делимична. Привремена неспособност за рад подразумева да особа услед неке повреде или проблема у здравственом стању у одређеном периоду и не може обављати послове којима би могла да остварује приходе. Код привремене неспособности лечењем се овај узрок може отклонити и особа може бити поново пословно способна. Код трајне неспособности за рад не може се побољшањем здравственог стања пословна способност поново успоставити. Код трајне неспособности за рад здравље човека је на тај начин нарушено да се не може поново успоставити стање у коме би особа била способна за рад.

Потпуна неспособност за рад подразумева да је особа неспособна за сваку врсту рада којом би могла да остварује неки приход, док код делимичне неспособности особа може вршити одређене врсте послова. Неспособност за рад и степен исте утврђује лекар.

Трећа претпоставка која је предвиђена је незапосленост. Дакле уколико је у тренутку развода брака један од супружника незапослен и нема средства за живот он испуњава објективне претпоставке које се тичу повериоца у овом облигационом односу. У претходном закону о браку и породичним односима овај услов је био постављен као немогућност запослења, али је као такав био превише широко постављен те сам мишљења да је адекватније постављен услов незапослености у важећем закону.

3.3.4. Тужба за издржавање супружника након престанка брака

Nemo iudex sine actore/ нема парнице без тужбе

Тужба је иницијална парнична радња којом тужилац покреће парнични поступак. У формалном смислу тужба представља писмено у коме тужилац истиче захтев за правном заштитом. У материјалном смислу тужба је парнична радња тужиоца којом он износи

одређени захтев за пресуду одређене садржине. Тужба мора бити уредно састављена. Тужба мора садржати елементе који су прописани законом.

Тужба мора испунити услове који су прописани у члану 192 Закона о парничном поступку који се односи на тужбу, али и услове из члана 98 истог закона који се односи на елементе које мора да садржи сваки поднесак.³⁴

Тако постоје обавезни елементи и факултативни елементи. Обавезни елементи су законом прописани елементи које тужба мора да садржи да би се по њој могло поступати, уколико недостаје неки од ових елемената, суд ће тужбу одбацити као неуредну. Обавезни елементи тужбе подразумевају означавање стварно и месно надлежног суда коме се као адресату обраћа тужилац, тужба је уствари двоструко адресована првенствено на суд, али и на туженог који има право да се о тужби изјасни.³⁵ Тужба мора да садржи означавање странака, као и законских заступника. У тужби мора да буде означен предмет спора, а и вредност предмета спора. Морају се навести и чињенице на којима тужилац заснива свој тужбени захтев, а и докази којима се ове чињенице поткрепљују. Тужба мора да садржи и правни основ захтева, као и тужбени захтев. Коначно тужба мора да садржи и потпис тужиоца.

Факултативни елементи су елементи које законодавац препушта на одлуку самим странкама у циљу вођења ефикаснијег и повољнијег поступка за њих. Закон за овај правни акт предвиђа обавезну писану форму.

Тужба за издржавање супружника након престанка брака као што је наведено мора садржати све битне елементе. Тужба мора бити сачињена у писаној форми. Тужилац ће најпре означити надлежан суд на који се адресира тужба, затим ће назначити податке о тужиоцу и туженом, а онда ће означити предмет и вредност спора. Код тужбе за издржавање супружника након престанка брака, тужилац ће доставити доказе због којих је њему неопходно издржавање, дакле то може бити лекарска документација о неспособности за рад, доказ о незапослености или друго што може потврдити његове тврдње. Тужилац може као доказ предложити и саслушање странака, а као доказ о постојању брака тужилац ће приложити лист из матичне књиге венчаних као и правноснажну пресуду о разводу брака.

На крају тужбе тужилац ће истаћи свој тужбени захтев и у коме ће изнети свој предлог о висини и начину издржавања.

³⁴ Закон о парничном поступку ("Сл. гласник РС", бр. 72/2011, 49/2013 - одлука УС, 74/2013 - одлука УС и 55/2014)

³⁵ Познић Б., Ракић Водинелић В., Грађанско процесно право, Службени гласник, Београд, 2015, стр. 294

3.3.4.1.Благовременост тужбе у спору за издржавање супружника

У закону је прописано да тужба за издржавање може бити поднета најкасније у року од годину дана од развода брака, односно од последњег фактичког давања на име издржавања, уколико постоје оправдани разлози, а неопходно је да су разлози за давање издржавања постојали у време трајања брака и да нису престали да постоје до закључења расправе у спору за издржавање.

Оправданост разлога за подношење тужбе за издржавање се односи само на два разлога предвиђена у чл.279. ст.3. Породичног закона.

Пресудом Општинског суда у Ужицу П.1262/07 од 19.06.2008. одбијен је захтев тужиље за досуђивање издржавања на терет туженика. У овом предмету нису испуњени услови да се овај рок рачуна од последњег фактичког давања на име издржавања, како исплата од осигурања по основу инвалидске пензије бившег супружника није представљала давање на име издржавања, а тужилја захтев за издржавање није истакла у току бракоразводне парнице, нити у року од годину дана од када је брак правноснажно разведен.³⁶

У другом предмету тужилја није истакла захтев за издржавање до окончања главне расправе, нити је доказала оправданост разлога због којих није то учинила раније. Како оцени материјалноправних услова за одређивање издржавања супружника након престанка брака претходи испитивање благовремености тужбе, тако је првостепени суд и одлучио да је тужба неблаговремена. Другостепени суд је нашао да је првостепени суд правилно одлучио и да жалбени наводи не стоје.³⁷ Иначе захтев за издржавање супружника након престанка брака биће истакнут у брачном спору.

У случају подношења тужбе за супружанско издржавање у брачном спору, суд је дужан да оба ова питања заједно расправи и реши. Решавање о брачном статусу у брачним споровима законом је везано за одлучивање о супружанском издржавању ако је такав захтев у току парнице постављен.

Процесна ситуација у једном случају била је таква да је суд 8.5.2014. извршио спајање предмета по тужби за развод брака и противтужби за супружанско издржавање. Затим је 3.7.2014. раздвојио поступак и спровео поступак по тужби за развод брака. Одлучивањем по жалби другостепени суд закључио је да је овакво поступање првостепеног суда у супротности са правилима садржаним у одредбама члана 279 Породичног закона. У погледу спајања или раздвајања, ове одредбе морају се тумачити тако да се о наведеним питањима истовремено одлучује ради остваривања начела хитности и начела економичности поступка у складу са чланом 280 Породичног закона.

³⁶ Пресуда Општинског суда у Ужицу П.1262/07 од 19.06.2008

³⁷ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, Гж.256/13 од 26.04.2013.

Првостепени суд је дакле правилно поступио када је извршио спајање поступка, али је без правног основа и без датих разлога, супротно одредбама Породичног закона и намери законодавца да се о брачним питањима расправља и одлучује у истом поступку, донео одлуку да изврши раздвајање предмета, чиме је повредио одредбе закона што је утицало на законитост првостепене пресуде.³⁸

Првостепени суд је у једном предмету одлучио да без обзира што је брак фактички престао да постоји три године пре развода брака да тужила има право на издржавање од стране туженог.

Тужила је тужбу поднела у току бракоразводне парнице. Суд се у овом поступку руководио мишљу да би била очигледна неправда да супруга остане без средстава за издржавање, јер су испуњени сви материјалноправни услови за додељивање издржавања, а тим пре што је тужила цео живот радила на очувању породице, брака и стицању материјалних добара у оквиру те породице, а тужени је тај који је напустио брачну заједницу. Другостепени суд је нашао да је тужила благовремено поднела захтев за издржавање, односно поднела га је у току бракоразводне парнице, а испуњени су сви материјалноправни услови прописани у чл. 151 Породичног закона. Тако да је правилно одлучио првостепени суд када је тужили досудио издржавање, без обзира на то што је фактички заједница престала да постоји три године пре развода брака, то је тужбени захтев тужиле оцењен као основан и благовремен.³⁹

3.3.5. Судски поступак

Прва фаза поступка је покретање поступка. Парнични поступак покреће се тужбом. Подношењем тужбе надлежном суду покреће се парнични поступак. Тужба за издржавање може се поднети током трајања бракоразводне парнице, а најкасније у року од годину дана од престанка брака, односно од последњег фактичког давања на име издржавања које подразумева ситуацију када су се супружници споразумели о исплаћивању издржавања без вођења судског поступка и судске одлуке. Тужбу за издржавање подноси поверилац издржавања. То може бити бивши супружник који нема средстава за издржавање, ако се ради о посебном парничном поступку по окончању бракоразводне парнице, а уколико се захтев истакне у току бракоразводне парнице, поверилац издржавања може имати и процесну улогу туженог.

³⁸ Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 442/14 од 01.09.2014.

³⁹ Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж.3144/10 од 20.08.2010

Суд по пријему тужбе, по службеној дужности утврђује да ли је надлежан за поступање по наводима из тужбе. Стварно надлежан је основни суд.⁴⁰

Што се тиче месне надлежности Породични закон упућује на Закон о парничном поступку који одређује општу и посебну месну надлежност у овим поступцима. Општа месна надлежност одређује се према пребивалишту односно боравишту туженог, док се посебна месна надлежност предвиђа у случају када је тужилац лице које тражи издржавање, тада је поред опште месне надлежности надлежан и суд на чијем подручју тужилац има пребивалиште то јест боравиште. На овај начин штити се поверилац издржавања, те му се омогућава да поступак покрене у месту свог пребивалишта или боравишта, што му је повољније. Закон о парничном поступку такође предвиђа који ће домаћи суд бити надлежан у поступцима за законско издржавање са међународним елементом. Тако ако је надлежан домаћи суд зато што тужилац има пребивалиште на територији Републике Србије, месно ће бити надлежан суд на чијем подручју је пребивалиште тужиоца. Уколико надлежност домаћег суда постоји зато што тужени поседује имовину у Републици Србији из које се може наплатити издржавање, месно надлежан ће бити суд на чијој је територији та имовина.

Поступак по тужби за издржавање је нарочито хитан. Суд је дужан да прво рочиште закаже у року од осам дана од пријема тужбе у суд. Другостепени суд када одлучује по жалби дужан је да одлучи у року од петнаест дана од пријема жалбе.

Странке у овом поступку могу саме заступати своје интересе или могу ангажовати пуномоћнике из реда адвоката, али је суд дужан да неуку странку у брачном спору поучи да може ангажовати пуномоћника који ће је упознати на који начин може да се користи својим процесним правима. У Закону о парничном поступку чл. 85 ст. 10 је прописано да ће суд странку која нема пуномоћника и из незнања се не користи правима која јој по закону припадају, поучити односно упозорити да има право да ангажује пуномоћника. У једном предмету је тужена, која није имала пуномоћника у овом поступку, на последњем рочишту истакла да ће против тужиоца поднети тужбу за издржавање и да ће поднети потребне доказе уз тужбу, што је констатовано и у записнику, те је првостепени суд био дужан да тужену поучи да има право да ангажује пуномоћника. Како првостепени суд није то учино, другостепени суд када је одлучивао по жалби, укинуо је пресуду првостепеног суда, зато што је суд пропуштањем да поучи неуку странку учинио битну повреду парничног поступка.⁴¹

У споровима за издржавање супружника након престанка брака суд може одредити привремену меру. Предлог за одређивање привремене мере подноси тужилац као тражилац издржавања. Суд ће предлог за одређивање привремене мере усвојити уколико

⁴⁰ Закон о уређењу судова ("Сл. гласник РС", бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 - др. закон, 78/2011 - др. закон, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 - др. закон, 13/2016, 108/2016 и 113/2017) чл.21

⁴¹ Решење Апелационог суда у Београду, Гж2 195/15 од 15.05.2015

је један од супружника у тешкој материјалној ситуацији, а други супружник не извршава своју обавезу издржавања. Привременом мером успоставља се привремено стање са основним циљем да се повериоцу издржавања омогући коначно извршење, односно успостављање стања које ће бити коначно, а које је предмет овог правног односа. Пример из праксе: Тужила је тужбеним захтевом тражила повећање висине издржавања које је одређено правноснажном пресудом суда у Београду. Тужена је такође тражила да суд одреди привремену меру којом би се тужени обавезао да до правноснажног окончања поступка по тој тужби исплаћује месечни износ од 40% од својих месечних примања. Како је тужила имала 55 година, није доброг здравственог стања и није способна да привређује те је услед тога у тешкој материјалној ситуацији, суд је усвојио предлог за одређивање привремене мере. У жалби је тужени истакао да је доношењем овакве одлуке занемарен интерес туженог. Другостепени суд налази да жалбени наводи не стоје, те да је првостепени суд правилно одлучио.⁴²

У току бракоразводне парнице могуће је да тужилац повуче захтев за издржавање. Тужила је у једном случају у бракоразводној парници повукла тужбу у делу који се односи на издржавање, те је суд сматрао да таквог захтева није ни било. На савет свог пуномоћника тужила је у току бракоразводне парнице повукла раније истакнут захтев за издржавање, а пуномоћник јој је објаснио да је могуће овај захтев остварити у посебној парници у року од две године.⁴³ Како се у смислу чл. 185 ст. 3 Закона о парничном поступку сматра да повучена тужба никад није ни била поднешена, те се у овом случају има сматрати да тужила није тражила да јој се досуди издржавање на терет туженика. Она је накнадно и у посебном поступку тражила издржавање. Првостепени суд је досудио тужили издржавање, са образложењем да су околности на основу којих тужила захтева издржавање настале у току трајања брака и да још увек трају. Првостепени суд се није изјаснио о томе да ли постоје оправдани разлози да се захтев за издржавање постави у одвојеној парници.⁴⁴

Изузетак у односу на општа правила парничног поступка који је предвиђен у поступку за издржавање је одступање од начела диспозиције, што значи да суд није везан границама тужбеног захтева. Овакав изузетак установљен је са циљем да се суду да слобода, да би могао да издржавање одреди на најбољи могући начин, чак и другачије него што стоји у тужбеном захтеву.⁴⁵

Породични закон предвиђа и вођење посебне евиденције и документације о издржавању. Суд је дужан да пресуду о издржавању одмах достави органу старатељства на чијој

⁴² Решење Округног суда у Београду, Гж.12107/96 од 27.12.1996

⁴³ Односи се на Закон о браку и породичним односима у коме је рок за подношење тужбе за издржавање био две године од развода брака уз постојање оправданих разлога зашто такав захтев није био истакнут у току бракоразводне парнице. У сада важећем Породичном закону овај рок износи једну годину од развода брака.

⁴⁴ Решење Округног суда у Ваљеву, Гж.437/00 од 12.04.2000.

⁴⁵ Породични закон ("Сл. гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015) чл.281

територији поверилац издржавања има пребивалиште односно боравиште, а орган старатељства дужан је да води евиденцију и документацију о издржаваним лицима. Вођење овакве евиденције требало би да допринесе већој заштити издржаваних лица.⁴⁶

3.3.6. Додељивање издржавања

Суд када утврди да су испуњени услови који су прописани законом доноси пресуду којом усваја тужбени захтев и обавезује дужника издржавања да плаћа издржавање.

Издржавање се одређује у новцу, мада се може одредити и на други начин уколико се о томе споразумеју поверилац издржавања и дужник издржавања. Дужник и поверилац се могу споразумети да се издржавање даје и натурално односно у роби, у виду одеће, обуће, хране и других производа. Споразум о законском издржавању закључује се у облику јавнобележничког записа.⁴⁷ Издржавање може бити додељено и одређено у виду фиксног месечног новчаног износа или у проценту од редовних месечних примања (редовна месечна примања могу бити зарада, накнада зараде, пензија, ауторски хонорар или друго) дужника издржавања. Дужник може да захтева један од ова два начина.

Закон прописује распон износа издржавања у односу на новчана примања дужника издржавања. Тако висина издржавања не може бити мања од 15% нити већа од 50% од месечних новчаних прихода. Према једном ставу Врховног суда Србије могуће је и да се висина издржавања може одредити и у фиксном месечном нивоу и у проценту од редовних месечних примања. Врховни суд закључио је да Породични закон није искључио могућност да се висина издржавања делимично одреди у фиксном износу, а делимично у проценту од редовне месечне зараде. У ситуацији када је законски максимум од 50% редовне месечне зараде недовољан да би се подмириле потребе повериоца, а дужник издржавања остварује и друге приходе осим зараде и у могућности је да од других прихода доприноси издржавању повериоца, заузет је став да ће се одредити максимум од 50% редовног месечног прихода и као додатно фиксни месечни износ који ће дужник издржавања плаћати из других прихода.⁴⁸

Закон прописује и минималну суму издржавања која је сума коју као накнаду за храњенике периодично утврђује министарство у чију надлежност спадају послови породичне заштите. Минимални износ издржавања треба да представља оријентациону

⁴⁶ Породични закон ("Сл. гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015) чл.282

⁴⁷ Јавнобележнички записи су јавнобележничке исправе о правним пословима и изјавама које су саставили јавни бележници. -Закон о јавном бележничтву ("Сл. гласник РС", бр. 31/2011, 85/2012, 19/2013, 55/2014 - др. закон, 93/2014 - др. закон, 121/2014, 6/2015 и 106/2015)чл.82 ст.2

⁴⁸ Пресуда Врховног суда Србије Рев.1077/06 од 31.05.2006

суму коју суд мора имати у виду приликом одређивања износа издржавања у сваком конкретном случају.

Основни критеријуми за одређивање висине издржавања су потребе повериоца са једне стране и могућности дужника са друге стране. Чињенице које се узимају у обзир као потребе повериоца јесу године, здравствено стање, образовање, имовина коју поседује и друге чињенице које могу бити од значаја за одређивање висине издржавања. Под могућностима дужника издржавања поразумевају се његова примања, могућност за стицање зараде и запослење, његове личне потребе, да ли издржава још нека лица и његова имовина.

Иако су некад испуњени услови на страни повериоца издржавања, може се десити да су могућности дужника такве да он није у могућности да издржава повериоца. У конкретном случају тужилца је тражила да се тужени обавезе на плаћање издржавања почев од дана подношења тужбе па убудуће док за то постоје законски услови. Тужилца је незапослена, умањена јој је радна способност због лошег здравственог стања, од образовања има само основну школу те је у могућности да обавља само лакше физичке послове. Тужени је такође лошег здравственог стања, није стално запослен и примио је накнаду и отпремнину од Националне службе за запошљавање. Првостепени као и другостепени суд, одлучили су да тужени није у могућности да својој бившој супрузи плаћа издржавање, јер су у овом случају испуњени услови за додељивање издржавања, само на страни тужилце, те је њен тужбени захтев одбијен.⁴⁹

Издржавање бившем супружнику неће бити додељено ни у случају да би се таквом одлуком учинила очигледна неправда за другог супружника. Очигледном неправдом би се могле сматрати ситуације када супружник који је поверилац издржавања без оправдања напусти брачну заједницу, у дужем временском периоду не захтева издржавање, када својевољно напусти стално запослење, а да притом није радно неспособан. Тако је суд одбио тужбени захтев тужилце која је неоправдано напустила брачну заједницу и посветила се само себи и својој наводној болести. Разлога за напуштање брачне заједнице није било, већ је тужилца желела да промени начин живота. Када је напуштала породичну кућу, са собом је понела заједничку уштеђевину која је износила 3.100 евра. Тужени је позивао тужилцу више пута да се врати, што она није урадила. Од тренутка напуштања брачне заједнице до подношења тужбеног захтева прошло је годину и по дана и за то време тужени није учествовао у издржавању тужилце, те су се обоје сами издржавали. Тужилца је радно способна, има осамнаест година радног стажа, самовољно је напустила стално запослење, иако је радно способна. Првостепени суд је закључио да би усвајање оваквог тужбеног захтева представљало очигледну неправду за туженог. Другостепени суд доноси одлуку да је закључак првостепеног суда погрешан, те је преиначио првостепену пресуду досуђујући тужилци издржавање у висини од 15% зараде коју тужени

⁴⁹ Пресуда Врховног суда Србије Рев. 408/08 од 12.03.2008.

остварује. Тужени на одлуку другостепеног суда изјављује ревизију, затим Врховни суд одлучује да је ревизија основана, те да је првостепени суд донео у потпуности исправан закључак да би додељивање издржавања представљало очигледну неправду за туженог.⁵⁰

3.3.6.1.Измена висине издржавања

Једном одређена сума издржавања није непроменљива. Висина издржавања одређује се по одређеним критеријумима и условима, а како се животне околности мењају, мењају се и околности и чињенице које су од значаја за висину и постојање издржавања. Могуће су промене и у односу на повериоца издржавања, као и на дужника издржавања. Нове околности могу се тицати промене радног места дужника, смањења или повећања месечних прихода, његове имовине, или обавезе издржавања других лица, док се на страни повериоца издржавања могу променити потребе, или се здравствено стање може погоршати или побољшати, те привремена неспособност за рад може на пример престати.

Измену висине издржавања одређује суд у парничном поступку. Овај поступак се покреће тужбом. Тужбу могу поднети како поверилац издржавања тако и дужник издржавања. Поверилац издржавања може да тражи повећање висине издржавања, јер су се његове потребе измениле, или су се на страни дужника приходи изменили, те је сада у другачијим могућностима, док дужник издржавања може да тражи смањење висине издржавања услед промене околности на његовој страни, ако је у међувремену остао без посла или примања, или има смањена примања и друго.

Примера ради, економском ситуацијом у земљи трошкови живота су се повећали, а здравствено стање повериоца издржавања се погоршало, чиме је тужиља потпуно онемогућена да остварује било коју врсту зараде, коју је раније стицала повременим радовима којим је могла да се бави. Тужиља притом нема никаквих других прихода, и иако је дужник издржавања слепо лице, он остварује веће приходе и у могућности је да доприноси њеном издржавању. Првостепени суд усваја тужбени захтев тужиље, односно бивше супруге. Тужиља је у тужбеном захтеву тражила измену претходне правноснажне одлуке будући да су се околности на основу којих је донета претходна одлука измениле. Тужена је наиме обављањем повремених послова остваривала одређени приход, у време када је претходна одлука донешена. Услед нарушавања здравственог стања, тужиља више није у могућности да обавља те послове, а и трошкови живота су се повећали. Тужиља се издржава од месечног износа од 2.800 динара које прима на име издржавања и више нема никаквих других прихода, своје имовине нема. Првостепени суд је водећи рачуна о потребама тужиље, али и о могућностима туженог, који јесте слепо лице, али његово

⁵⁰ Пресуда Врховног суда Србије Рев.1964/08 од 27.08.2008.

здравствено стање и висина пензије су такви да он јесте у могућности да издржава тужиљу, донео одлуку којом се повећава висина издржавања. Врховни суд је донео закључак да је одлука првостепеног суда којим је висина издржавања повећана исправна.⁵¹

3.3.7. Трајање издржавања

Породични закон предвиђа да законско издржавање може трајати одређено или неодређено време. Издржавање које је досуђено на одређено време, престаје протоком времена, док издржавање на неодређено време престаје на више начина.

Обавеза издржавања свакако престаје смрћу било повериоца, било дужника издржавања, јер је издржавање строго везано за личност. Издржавање на неодређено време може престати и уколико се околности везане за издржавање промене, те ако се на страни повериоца или дужника више не испуњавају услови који су неопходни за настанак ове облигације. Уколико поверилац склопи нови брак, обавеза издржавања престаје, док уколико дужник склопи нови брак или заснује ванбрачну заједницу њега то не ослобађа од обавезе плаћања издржавања.

Трајање издржавања између бивших супружника ограничено је на максималних пет година по престанку брака. Продужење издржавања после истека рока од пет година може се тражити пре него да рок од пет година истекне, јер када истекне рок од пет година немогуће је више тражити продужење издржавања.

Рок од пет година у пракси показао се врло често, као недовољан временски период за додељивање издржавања, нарочито код особа лошег здравственог стања, старијих особа, те је на повериоцу издржавања терет доказивања да постоје нарочито оправдани разлози због којих није у могућности да сам остварује приходе. Тужилац је поднео захтев за престанак обавезе издржавања бивше супруга, и иако тужена није изричито поставила противтужбени захтев за продужење издржавања из нарочито оправданих разлога, само оспоравање тужбеног захтева за укидање, односно престанак издржавања има процесни и правни значај захтева за продужење издржавања из нарочито оправданих разлога. Према утврђеном чињеничном стању, тужена има 73 године и тешке хроничне болести које је спречавају да ради и остварује редовне и потребне приходе за сопствено издржавање. Од раније утврђене обавезе издржавања измениле су се околности на страни тужене у смислу побољшања њеног материјалног стања и њеног релативног финансијског осамостаљивања, услед деобе брачне тековине, али не у тој мери да би то као што је тужилац истакао у свом захтеву довело до престанка обавезе издржавања. Тужена због

⁵¹ Пресуда Врховног суда Србије Рев.821/09 од 26.03.2009.

болести и старости није у могућности да радом и привређивањем обезбеђује своју потпуну егзистенцију, а имовина коју је тужена стекла није имовина таквог обима нити представља довољно средстава од којих би тужена могла да се самостално издржава. Одлуком суда тужени је обавезан да на име издржавања бивше жене плаћа 20% од своје пензије, што ће јој служити за делимично подмирење егзистенцијалних потреба, а остатак за своју егзистенцију обезбеђиваће сама тужена делом од своје имовине, односно издавањем или продајом стана који је добила на име деобе брачне тековине.⁵²

3.3.8.Престанак издржавања

Издржавање бившег супружника престаје протоком времена на које је издржавање досуђено, или протоком рока од пет година од престанка брака, смрћу дужника или повериоца издржавања, када поверилац стекне довољно средстава за издржавања или пак дужник изгуби могућности за давање издржавања, као и у случају да поверилац издржавања склопи нови брак односно ванбрачну заједницу.

Протоком времена на које је издржавање досуђено оно престаје. Издржавање престаје и протоком рока од пет година након престанка брака и настанка обавезе издржавања, а само изузетно издржавање се може продужити и после истека рока од пет година.

По сили закона издржавање престаје смрћу повериоца или дужника. Издржавање је строго лично право односно обавеза и не може се наслеђивати. Издржавање је везано за личност и смрћу те личности гаси се аутоматски и то право односно обавеза.

Издржавање престаје и уколико поверилац стекне довољно средстава за издржавање, односно дужник изгуби могућност за плаћање издржавања. Суд приликом досуђивања издржавања као основне чињенице на којима заснива своју одлуку узима потребе повериоца и могућности дужника. Када дође до промене ових чињеница у том смислу да је поверилац сада способан да се сам издржава, или да дужник више није у могућности да даје издржавање отпадају разлози на којима је претходна судска одлука заснована. Из пресуде Врховног касационог суда: „Издржавање разведеног супружника може да престане када поверилац издржавања стекне довољно средстава за издржавање и када дужник издржавања изгуби могућност за давање издржавања, или давање издржавања за њега постане очигледна неправда.“ Наиме тужилац је своју обавезу издржавања према бившој супрузи редовно извршавао, након чега је престао, због чега је и кривично осуђен на новчану казну. У међувремену висина издржавања мењана је судским одлукама, у зависности од промењених околности. Последњом одлуком његова обавеза је смањена и

⁵² Пресуда Врховног суда Рев.2150/09 од 16.07.2009.

утврђена је у висини од 40% од најниже зараде у Републици Србији 2008. године. Тужилац је због година и наглог погоршања здравственог стања престао да буде способан да остварује приходе радом, док је тужена иако нарушеног здравственог стања још увек у могућности да гајењем баште и живине обезбеди себи приход за намирење својих потреба делимично. Обоје имају једнаке пољопривредне пензије и сувласници су на непокретности чија је деоба у току. Суд доноси одлуку да су испуњени законски услови за престанак обавезе издржавања, што касније пресудом потврђује и Врховни касациони суд. Чињеница да је тужилац раније и у претходном периоду престао да извршава своју обавезу није од утицаја на пресуђење ове правне ствари, јер је он због тога кривично одговоран и кажњен.⁵³

3.4. Недавање издржавања као кривично дело

Издржавање није регулисано само Породичним законом. Издржавање је регулисано и кривичним законодавством. Инкриминација овог дела имала је за циљ да заштити посебно осетљиве категорије друштва. Значај права на издржавање не представља само заштиту имовине и имовинског интереса, већ и друштвеног интереса којима се категорије људи који нису у стању да сами себи обезбеде неопходна средства за живот штите. Прописивањем недавања издржавања као кривичног дела, пружа се већа заштита повериоцима издржавања, који су као издржавана лица већ у зависном положају, јер нису у могућности да се сами себи обезбеде основна средства неопходна за егзистенцију.

Ово кривично дело чини се радњом, недавањем издржавања. За постојање неопходно је да постоји извршна судска одлука или споразум начињен у облику јавнобележничког записа, којим је и на који начин таква обавеза установљена. Кривично дело недавање издржавања је у важећем домаћем законодавству, предвиђено у члану 195 Кривичног законика.⁵⁴ Кривичним закоником прописана су два облика овог кривичног дела, лакши и тежи. Запрећена казна за лакши облик је новчана казна или казна затвора до две године, док је за тежи облик запрећена казна од три месеца до три године затвора. Лакши облик овог дела подразумева да дужник издржавања не извршава своју обавезу давања издржавања према повериоцу издржавања. За постојање тежег облика кривичног дела неопходно је да услед неплаћања издржавања наступе тешке последице за издржавано лице. У ст.2 члана 195. предвиђена је могућност да се дужник издржавања не казни уколико из оправданих разлога није давао издржавање. Законик не предвиђа изричито које разлоге сматра оправданим, али су се у пракси као оправдани разлози узимали немогућност плаћања

⁵³ Пресуда Врховног касационог суда Рев.506/14 од 03.07.2015.

⁵⁴ Кривични законик ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016) чл.195

издржавања јер је и сам дужник издржавања изгубио средства за издржавање или је и сам постао издржавано лице.

У последњем ставу овог члана предвиђа се да уколико суд изрекне условну осуду лицу које није извршавало обавезу издржавања, суд може обавезати то лице да надокнади доспеле обавезе и да убудуће редовно измирује своје обавезе. Условна осуда изречена од стране суда може бити опозвана уколико осуђени не испуни обавезе у року и на начин на који је то предвиђено пресудом. Уколико осуђени није испуњавао своје обавезе, суд му може у оквиру времена проверавања, продужити рок за испуњење, или га ослободити обавезе уколико их осуђени из оправданих разлога не може испунити, а то суд утврди.⁵⁵

4. Упоредноправни приказ издржавања

У свакој држави се ствара и примењује одређени правни систем. Правни системи стварају се и настају под утицајем разних услова као што су историја и развијеност тих земаља, менталитет и култура народа те земље. Упоредно право је грана права која се бави анализирањем не само домаћег већ и страног права. Предмет упоредног права је разврставање националних поредака, утврђивање њихове сродности, тачака приближавања и разилажења.⁵⁶

Поред постојања специфичности и различитости у правним системима различитих држава, ипак постоје и заједничка обележја, елементи и институти. Нарочит је утицај на друга права имало римско право. Многбројни институти из римског права и данас прихваћени су у модерним правима многих држава. На основу заједничких института и категорија у праву постоје разне класификације правних система, али је једна од основних подела на: Континентални правни систем, Англо-амерички правни систем, и систем Исламског права.

Континентални систем се развио рецепцијом римског права. Највише је прихваћен у Европи те се због тога назива и европско-континентални систем. Континентални систем није хомоген, те се и у оквиру њега издвајају различита подручја.⁵⁷

⁵⁵ Кривични законик ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016) чл.69

⁵⁶ Поповић, Д. Увод у упоредно право, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, ЈП „Службени гласник“, Београд 2007, стр. 211.

⁵⁷ Димитријевић, М., Димитријевић, П., Савић, М., Увод у право са уводом у право Европске уније, Ниш, 2005, стр. 284.

Англоамерички систем настао је и у примени је у Енглеској и државама које су биле под њеним утицајем. Овај систем је углавном хомоген, али ипак у Сједињеним Америчким државама постоје одређена одступања, због чега се и назива англоамерички систем.

Систем исламског права обухвата многобројне исламске земље. Исламско право је првенствено право исламске вере, а затим је прихавћено и као државно право. Исламско право је веома сложено право и као верско право има више варијаната и праваца.

У оквиру ових правних система, различито је регулисано право на издржавање бившег супружника, чак и у оквиру једног система постоје различите регулативе овог питања. Питање издржавања бившег супружника у већини држава које припадају овим правним системима јесте регулисано, али у сваком су услови, трајање, и начин остваривања овог права регулисани на другачији начин.

4.1.Издржавање бившег супружника у француском праву

У Француској се Законом о разводу брака, који је сада важећи закон, а примењује се од 01.01.2005. године регулише питање издржавања бившег супружника. Овај закон предвиђа три врсте издржавања након престанка брака.

Први принцип фр. *la prestation compensatoire*, подразумева исплаћивање компензационе суме, као одједном плативог, капиталног износа. Исплата оваквог износа јесте један облик материјалне помоћи којом једна страна треба да потпомогне другу. Циљ овакве исплате, одједном плативе суме јесте да се ефикасније и брже оствари рашчишћавање односа, без дуготрајне парнице. Закон даје слободу странкама да се слободно споразумеју како ће компензациона сума бити исплаћена. Ова паушална накнада има за циљ да надокнађује разлику у животном стандарду због распада брака. Износ компензационе суме се одређује према потребама супружника коме се плаћа и средствима другог, узимајући у обзир ситуацију у тренутку развода. Како би се она утврдила посебно се има узети у обзир: трајање брака; старост и здравствено стање супружника; њихове квалификације и њихову професионалну ситуацију. Може се и јавити у различитим формама како би се прилагодила имовини, те је у појединим случајевима дозвољено и да се компензациони износ као паушална сума комбинује са рентом. Компензациона сума треба да колико је то могуће омогући супружницима да након развода брака буду самостални.

Други принцип подразумева заштиту најслабије стране. Код овог принципа осим уобичајене финансијске помоћи која је додељена економски слабијој страни може се доделити и посебна финансијска компензација. Тако се овај вид посебне надокнаде може доделити странци која се суочава са изузетно тешким последицама услед развода брака,

без обзира на то да ли је и чијом кривицом брак разведен. Овакав вид компензације биће додељен, примера ради страни која је жртва породичног насиља и дужна је да напусти породични дом због сопствене безбедности.

Трећи принцип у циљу избегавања поравнавања рачуна између супружника након пресуде о разводу брака, што може водити другим и дугим парницама, предвиђа да у ту сврху, суд може предузети више привремених мера, као да на пример именује јавног бележника за израду споразума о поравнању или да одбаци као неприхватљив предлог за развод брака који не садржи нацрт решења за све новчане и имовинске интересе. Уколико се странке не споразумеју у погледу поравнања пре него да се одобри одлука о разводу, суд ће наредити да се то заврши у строгим временским роковима.⁵⁸

4.2. Издржавање бившег супружника у немачком праву

У немачком праву као и у нашем предвиђена је обавеза да се супружници издржавају у току брака. Супружник који није запослен, али одржава домаћинство сматраће се да он своју обавезу издржавања испуњава на тај начин.

Специфичност која постоји у немачком праву јесте сепарација супружника. Посебна правила постоје у случају сепарације супружника. У немачком праву брачни пар може да поднесе захтев за развод само ако је пар био раздвојен најмање годину дана пре подношења захтева за развод брака. Током овог такозваног "периода хлађења" нем. *trennungsjahr*, супружници су законски обавезни да плаћају супружничко издржавање, које се одређује у односу на сопствена средства, могућности и способности за рад и остваривање прихода. Међутим уколико након годину дана један супружник не жели развод, он не може да спречи да се то деси. Уколико супружници проведу три године одвојени сматраће се да је брак неповратно раскинут.

Супружници ипак нису аутоматски обавезни да плаћају супружничко издржавање у години раздвајања, већ супружник мора тражити издржавање од другог супружника. По правилу, супружник са нижим приходом има право да добије супружничко издржавање током године раздвајања.

Након што се супружници разведу, један од њих може бити обавезан да другом супружнику даје издржавање. Ова обавеза плаћања издржавања разликује од обавезе плаћања супружничког издржавања током године раздвајања, да би се остварило

⁵⁸ Dadomo C., Official journal of the french republic nr 122, The current reform of French law of divorce, maj 2004, str.10

издржавање након престанка брака, те супружник коме је неопходно издржавање мора да поднесе нови захтев и покрене нову парницу.

Тенденција је у немачком праву да се примењује принцип личне одговорности и сматра се да је сваки супружник одговоран за себе, те да се сам и треба издржавати и због тога се издржавање након престанка брака одређује на кратке временске периоде и под одређеним условима. Иако у немачком праву као и у нашем постоји развод без кривице, таква врста кривице важна је у споровима за издржавање након престанка брака. Тако се издржавање неће доделити уколико је брак трајао кратко, или ако је супружник који тражи издржавање учинио кривично дело или озбиљан прекршај према дужнику издржавања или његовом блиском сроднику, уколико је намерно проузроковао такво стање да му је неопходно издржавање, као на пример да је намерно напустио посао, ако је компромитовао финансијски интерес дужника издржавања из зле намере, ако је поверилац издржавања дуже време пре сепарације пропустио да извршава своју обавезу доприношења у браку, ако се очигледно и озбиљно лоше се односио према дужнику издржавања.

4.3. Издржавање бившег супружника у енглеском праву

У енглеском праву издржавање бившег супружника је генерално договорено као део ширег финансијског поравнања, и оно је део одлуке о томе како ће се штедња и друга имовина поделити након развода.

Издржавање бившег супружника је неопходно када један од партнера нема довољно прихода да би се сам издржавао, као и у већини правних система. Уколико се један од супружника мора одрећи каријере како би се старао о деци, правично би било да се овом супружнику без обзира на издржавање које се прима на име издржавања за децу, обезбеди и издржавање за њега самог. Када се супружници са сличним примањима разведу, а немају деце, мала је вероватноћа да ће издржавање бити додељено било коме од њих двоје. Такође, ако супружници поседују имовину веће вредности или уштеђевину коју могу поделити, неће бити потребе за додељивањем издржавања било коме. Супружници се могу и споразумети да уместо редовних месечних износа, један супружник другоме исплати одређену своту новца одједном.

Као и у нашем праву, склапањем новог брака, поверилац алиментације губи право на издржавање. У већини случајева, под условом да је поштено и разумно, суд ће издржавање бившег супружника доделити на одређено време, у случају на пример да се деца школују, суд ће досудити страни која врши родитељско право издржавања на терет друге стране, док се школовање не заврши.

Постоји могућност и да суд иако ниједној страни није потребно издржавање одреди номинално издржавање у симболичном износу, на пример од једне фунте годишње, како би створио сигурност у случају да касније дође до промене околности, што оставља могућност да се поднесе захтев за измену висине издржавања, односно за повећање. Оваква одлука суда честа је у случајевима када су заједничка деца још увек малог узраста.

Не постоји фиксна формула за израчунавање колико би требало платити издржавање. Фактори које ће суд узети у обзир односе се на потребе сваког партнера, нарочито тамо где су потребе једног супружника измењене постојањем самог брака, финансијске могућности супружника, и колико је средстава неопходно другом супружнику, а да се други супружник не доведе у немаштину и тако даље. Потребности супружника се могу тумачити прилично широко, а животни стандард током брака се узима у обзир, али није пресудан фактор и нема гаранције да ће супружник задржати исти животни стандард. Када је могуће суд ће тежити да се слабије обезбеђеној страни омогући животни стандард на који је навикла, али на одређено време.

4.4.Издржавање бившег супружника у америчком праву

У држави Колорадо законом је прописано да ће издржавање бившег супружника бити досуђено без обзира на понашање супружника у браку, када се узму у обзир финансијска средства странке која тражи издржавање, укључујући и имовину коју је у току бракоразводене парнице додељена том супружнику, способност супружника да самостално испуни своје потребе, време које је потребно за стицање довољног образовања или обуке како би се омогућило супружнику који тражи издржавање да може да пронађе адекватно запослење и будући капацитет зарађивања, животни стандард успостављен током брака, трајање брака као и старост и физичко и емоционално стање супружника који тражи одржавање. Можемо приметити да су услови за досуђивање издржавања слични као у нашем праву.

Алиментација је у праву Колорада намењена да помогне супружнику који нема довољно средстава и није у могућности да се сам издржава својим радом како би обезбедио своје основне потребе. Без обзира на то да ли је једном од супружника потребно издржавање, не постоји аутоматско издржавање. Суд ће наине прво ценити све горе наведене услове, као што су на пример стандард живота супружника пре брака и могућност другог супружника да даје издржавање, пре него ли одлучи да досуди издржавање једном од бивших супружника. Фактор који је често одлучујући у овим парницама јесте и дужина брака. Генерално, што је дужи био брак, већа је вероватноћа да суд додели издржавање у Колораду. Не постоји прецизно постављен стандард, али се након брака од пар година

издржавање најчешће не додељује, уколико је пак брак био прилично дуг на пример двадесет или више година постоји могућност да суд додели доживотно издржавање супружнику коме је потребно.

За додељивање привременог издржавања у случају када комбиновани бруто приход брачног пара износи 75.000 долара или мање, судови у Колораду користе формулу за утврђивање подобности за привремено издржавање. Формула супружнику који мање зарађује предвиђа месечну исплату од 40% месечног бруто прихода супружника који остварује већу зараду умањен за износ од 50% месечног бруто прихода супружника који мање зарађује. Пре него што примени формулу, суд ће од сваког прихода супружника одузети свако претходно издвојено плаћање издржавања у брачној заједници или супружнику, као и било која плаћања на име издржавања деце која су рођена у другом браку.

Сваки од супружника може тражити одступање од формуле, а судија мора изричито образложити одлуку уколико одлучи да одступи од формуле. Супружници се такође могу споразумети да се одричу привременог издржавања, али овакав споразум не обавезује судију, те ако он сматра да је овакав споразум неправичан он га неће прихватити.

У складу са законом Флориде, издржавање бившег супружника се одобрава супружнику коме је неопходно и постоји више разлога због којих се може досудити. Досуђује се како би се да премостио јаз, да се рехабилитује односно да се супружник доведе у положај у коме може водити рачуна о својим трошковима без помоћи, трајне или привремене. Издржавање се као и у француском праву може доделити и у паушалном износу, или комбинацијом паушалног износа и ренте, или у најчешћем облику фиксног месечног износа. Приликом доношења одлуке да ли ће доделити алиментацију или не, суд може размотрити и неимовинске факторе, као што су неверство супружника или дужина трајања брака. Тако се краткорочним браковима сматрају бракови који су трајали испод седам година, браковима средње дужине они који су трајали између седам и седамнаест година, док се дугорочним браковима сматрају бракови који су трајали преко седамнаест година.

Врсте издржавања које могу бити додељене су: привремено издржавање, издржавање којим се премошћује јаз, рехабилитационо издржавање, издржавање на одређено време и трајно издржавање.

Привремено издржавање је пандан институту римског права *pendente lite*, те се ова врста издржавања додељује само за време трајања бракоразводне парнице и престаје окончањем парнице, али се уместо ове врсте издржавања може доделити нека друга врста издржавања.

Издржавање којим се премошћује јаз додељује се како би супружник могао да у транзицији између брачног и самачког живота да плати све неопходне дажбине и постигне финансијску стабилност.

Рехабилитационо издржавање постоји када је потребно да поверилац издржавања заврши одређени степен школе или се на други начин стручно оспособи и стекне неопходне вештине како би могао да се запосли и остварује приход којим би могао да подмири своје егзистенцијалне потребе. Када суд досуди рехабилитационо издржавање, пресуда мора садржати налог суда у коме је одређени план. У том плану суд ће одредити које је време неопходно да се изврши стручно усавршавање и на који начин, те ће дужник издржавања имати могућност да поднесе молбу за измену налога ако се околности мењају или поверилац издржавања значајно одступа од плана.

Издржавање на одређено време се додељује код краткорочних бракова, са правилом да време издржавања не може бити дуже од трајања брака. Трајно издржавање се додељује у браковима који су дуже трајали и само изузетно у краткорочним браковима, уз испуњење одређених услова.⁵⁹

У држави Мичиген постоје три врсте издржавања супружника након престанка брака. Прва, често названа алиментација у бруто износу, заправо је средство поделе имовине које се плаћа путем паушалног износа или фиксних месечних уплата, она се не мења и не подлеже непредвиђеним ситуацијама.

Стално или дугорочно издржавање бившег супружника се додељује у дуготрајним браковима кад постоји велика разлика у зарађивању или када је један супружник онемогућен да сам обезбеђује своје егзистенцијалне потребе. И ова врста издржавања може престати када супружник почне да зарађује више или буде у могућности да се сам издржава.

Судови у Мичигену најчешће додељују трећу врсту издржавања, а то је рехабилитационо издржавање супружника, како би се повериоцу издржавања пружила прилика да се оспособи за рад или стекне посебне вештине којима ће постати траженији на тржишту рада, и на тај начин ће моћи да се запосли брже и на боље плаћеном послу.⁶⁰

Специфично је да у Мичигену, поновно склапање брака не значи нужно и престанак плаћања издржавања. Бивши супружници се могу споразумети о томе да издржавање престане, ако су се о издржавању раније и споразумели, али ако је издржавање додељено судском одлуком, оно је увек подложно промени. Тако да дужник издржавања може тражити измену висине или укидање плаћања алиментације о чему ће суд одлучити.

⁵⁹ Преузето са <https://www.myfloridalaw.com/alimony/obtaining-alimony-in-a-florida-divorce/> приступљено дана 29.06.2018.

⁶⁰ Преузето са <https://www.attorneykates.com/practice-areas/divorce/spousal-support/> приступљено дана 03.07.2018.

У конкретном случају тужилац бивши муж покушао је да смањи или укине плаћање издржавања бившој супрузи на основу смањења његових прихода због пензионисања. Тужилац се у међувремену оженио поново. Његова нова жена је оставрила приход од 40.000 долара годишње. По наводима тужиоца суд је целокупан приход његове нове супруге додао његовом приходу, када је израчунавао висину алиментације. У жалбеном поступку, суд се сложио да је промена висине прихода тужиоца испунила неопходан услов промене околности за измену висине издржавања. Суд се даље сложио да "ефекат кохабитације на финансијски статус странке треба узети у обзир приликом процене висине издржавања". Међутим, суд се у одлучивању по жалби није сложио са одлуком нижестепеног суда да се целокупна зарада од 40.000 долара треба приписати тужиоцу. Из образложења само је део тог прихода нове супруге који је кориштен за смањивање финансијског терета тужиоца требало урачунати у своту која је коришћена за израчунавање висине издржавања. Овај случај служи као пример да промена околности након пресуде о разводу може утицати или променити првобитну одлуку, те да поновно ступање у брак може изазвати последице како по дужника издржавања тако и по повериоца издржавања.⁶¹

5. Емпиријско истраживање

5.1. Циљ и предмет истраживања

Истраживање је вршено ради стицања прелиминарних сазнања о начину на који се у пракси остварује право на издржавање између бивших супружника, која лица се јављају као повериоци права издржавања након престанка брака, и о евентуалним проблемима који могу настати у погледу остваривања овог права. Истраживање је, такође спроведено како би се стекао утисак о механизму и ефикасности судске заштите овог права као и о предлозима за њихово унапређење. Предмет овог истраживања је пракса Основног суда у Прокупљу и адвокатске канцеларије Тодоровић Горана. Непосредни предмет овог истраживања чине списи 26 парничних предмета у којима се одлучивало о издржавању након престанка брака, измени висине одлуке издржавања и престанку издржавања.

5.2. Методологија

У овом истраживању примењене су различите методе. Коришћена је нормативна метода у циљу вршења анализе правних прописа; затим је коришћен историјски метод, у циљу приказа хронологије, узрока и последица у вези са законским издржавањем супружника

⁶¹ Sweeny v. Augustine-Sweeny, 2014 WL 1978190, May 13, 2014

након престанка брака; коришћен је метод анализе садржаја као и компаративни метод ради упоређивања и на посебан начин прикупљања чињеница у упоредном праву као и статистички метод.

5.3. Хипотезе

Постављене хипотезе овим истраживањем добиће своју потврду или ће бити одбачене.

- Повериоци издржавања чешће су женског пола.
- Повериоци издржавања су нижег или средњег образовања.
- Поступак за издржавање најчешће се води као самостални поступак.
- Најчешће је уз тужбу достављен и предлог за одређење привремене мере.
- Висина издржавања тражена тужбом најчешће одговара износу који суд досуди.
- Трошкове парничног поступка најчешће сноси једна страна.
- У поступцима за измену висине издржавања она најчешће буде измењена.

5.4. Приказ и анализа резултата истраживања

Вршењем увида у списе предмета и анализом списка предмета у Основном суду у Прокупљу и адвокатској канцеларији утврђено је следеће:

Укупан број предмета је 26.

Укупан број пресуда са усвојеним тужбеним захтевом и додељеним издржавањем је 18.

Број предмета у којима се тужбеним захтевом потраживала измена висине или укидање одлуке о издржавању је три.

Анализом непосредног предмета и напред постављених хипотеза утврђено је следеће:

- Повериоци издржавања најчешће јесу особе женског пола. У 21 случај од 26 предмета, поверилац издржавања је била женска особа, односно бивша супруга. У процентима изражено то представља нешто више од 80% случајева. Овакав резултат добијен истраживањем, ипак није неочекиван, јер је примећено кроз историју да је улога жене таква да је она најчешћи неговалац деце и стара се о домаћинству, док је мушкарац тај који обезбеђује финансијско издржавање. Иако

су се постигли значајни помаци у родној равноправности, стиче се утисак да у нашем друштву још увек влада неки облик патријархата.⁶²

- Повериоци издржавања најчешће јесу нижег или средњег образовања. У свих 26 предмета није било ни једног факултетски образованог повериоца издржавања. Већина поверилаца издржавања имала је средњу сртучну спрему тачније 22 што износи око 85%, док је мали број имао завршену само основну школу, односно преосталих 15%. Највероватније је да су лица која су високообразована, оспособљена и осамостаљена због знања која стекну током образовања, те им је због тога лакше наћи боље плаћен посао, док су лица са средњим и нижим образовањем често принуђена да се баве било каквим послом како би остварила приход, где се јављају разни проблеми у виду мале зараде, непријављивања радника како би послодавац избегао обавезу плаћања пореза и доприноса за радника због чега се дешава да касније настану проблеми са остваривањем права на пензију и тако даље.
- У спроведеном истраживању показало се да се поступак за издржавање ређе води као самосталан поступак, те је чак у 23 предмета захтев за издржавање истакнут у бракоразводној парници, односно већ у тужби. У остала три предмета поступак се водио за измену висине издржавања. Разлог оваквог резултата мишљења сам може бити у самом материјалноправном односу који се јавља у овим ситуацијама, дакле уколико се странке разводе, а једна је незапослена као на пример жена која је читав живот домаћица, одмах се поставља питање од којих средстава ће она живети ако напусти брачну заједницу, јер је до тог момента издржавао супружник. Постоји могућност и да су повериоци издржавања били саветовани од стране својих пуномоћника да захтев истакну у току бракоразводне парнице јер је то ефикасније и економичније, што је у овим предметима од великог значаја, јер је у питању сама егзистенција лица.
- Уз тужбу најчешће није био достављен и предлог за одређивање привремене мере. Ово објашњавам на тај начин што се у овим поступцима радило о странкама које су неуке, а у већини случајева нису имале пуномоћника. Пуномоћника су повериоци ангажовали тек у 30% случајева што је око седам предмета, интересантно је да су дужници у знатно већем броју ангажовали пуномоћнике, те је у 15 предмета, око 60% дужник издржавања имао адвоката који је заступао његове интересе. Тако је предлог за одређивање привремене мере био стављен у само два предмета, у којима је био и усвојен.

⁶² Патријархат као појам преузет је из грчког језика и састоји се од речи *patér* што значи отац и речи *arché* што фигуративно значи владавина, дакле означава владавину оца, и да највеће поштовање се указује оцу. Патријархат у данашње време не представља тако буквално владавину оца у породици, али како су се у нашој земљи још увек задржала традиционалистичка поимања породице и организације у оквиру исте, и даље се сматра да мушкарац треба већим делом да доприноси приходима. То се огледа и у самом почетку заједничког живота супружника где је супруга та која се уселјава у кућу мужа у највећем броју случајева, очекује се да уколико обоје раде муж има већи приход и тако даље, што не значи да не постоје обрнути случајеви, већ да су овакви примери и даље већински.

- Висина издржавања која је назначена у тужби најчешће није представљала суму коју је на крају поступка суд доделио повериоцу издржавања. Износи који су тражени тужбом варирали су од изузетно ниских до нереално високих у конкретним случајевима. Ово се може објаснити самом природом породичних односа који су засновани на емоционалном односу између странака, те су странке које су се разводиле често у намери да оштете супружника потраживале износе за издржавање од скоро целог прихода дужника издржавања. Може се ова чињеница повезати и са тим да неке странке које нису заступане од стране адвоката нису знале своје могућности.
- Трошкове парничног поступка најчешће је сносила свака странка своје. Дакле хипотеза да је једна странка сносила трошкове се испоставила као нетачна. Уствари у свих 26 предмета суд је одлучио тако да свака странка сноси своје трошкове. Иако се чини можда правичнијим да дужник издржавања треба сносити трошкове целог поступка, треба узети у обзир и да у већини предмета поверилац издржавања није имао адвоката, те су његови трошкови пред судом били минимални.⁶³
- Иако није велики број предмета у којима је тражена измена висине издржавања у већини се испоставило као тачно да је износ издржавања промењен, односно повећан. У два од три предмета суд је изменио висину издржавања.

⁶³ Суд о накнади трошкова у вези са породичним односима одлучује слободно, водећи рачуна о правичности како је прописано Породичним законом у чл. 207.

Закључак

Важећим Породичним законом на један општи начин предвиђено је законско издржавње супружника након престанка брака. Одредбе које су шире постављене омогућавају да се у пракси у конкретним случајевима лакше примене. У упоредном праву приметно је постојање више таксативно набројаних и уже одређених услова који олакшавају рад судија, у смислу да се издржавање уколико сви услови нису испуњени не додељује, али се мора узети у обзир економска и културолошка ситуација, која је знатно различита у односу на нашу државу.

Највећи проблем у пракси представља непознавање процесних овлашћења и права странака и немогућност плаћања адвоката који би им објаснио могућности које имају у току поступка и заступао њихове интересе, јер се овде ради о лицима која не поседују довољно средстава за издржавање, а да би до њих дошла морају се упустити у судски поступак који за њих ствара трошкове, што представља парадокс. Иако постоје неки видови бесплатне правне помоћи, мишљења сам да се треба више пажње посветити овом питању. Уколико би се бесплатна правна помоћ у овим случајевима нудила на различите начине, на начине који су њима прихватљиви, примера ради на интернету постоје странице бесплатне правне помоћи, али како су често лица која су повериоци бесплатне правне помоћи веома сиромашна лица, или старија лица која немају могућност приступа интернету, то њима ни на један начин не може помоћи.

На унапређењу и пружању заштите института издржавања супружника након престанка брака мора се радити непрестано и континуирано, како би се обезбедила правна заштита лицима која су посебно угрожена. Њима се досуђивањем издржавања пре свега омогућавају средства за живот, те је ово питање егзистенције и све што се тиче овог питања тиче се целокупног друштва, јер се ради о животу појединца. Право на живот је неприкосновено право и гарантује се Уставом Републике Србије.

Литература

Књиге, зборници и стручни часописи

Бабих, И, Основи имовинског права – Увод у грађанско право и стварно право, Београд, Службени гласник, 2008

Босиљчић, М, Заједничка својина, Енциклопедија имовинског права, Београд, Новинско – издавачка установа Службени лист СФРЈ, 1978

Босиљчић, М, Право заједничке својине, Београд, Правни живот, 1980

Гамс, А, Брачно и породично имовинско право, Београд, Научна књига, 1966

Ђуровић, ЈБ, Увод у грађанско право, Београд, Номос, 1991

Dadomo C., Official journal of the french republic nr 122, The current reform of French law of divorce, мај 2004

Димитријевић, М., Димитријевић, П., Савић, М., Увод у право са уводом у право Европске уније, Ниш, 2005

Драшкић, М, Породично право и право детета, Београд, Службени гласник, 2005

Јањић-Комар, М, Кораћ, Р., Поњавић, З, Београд, Породично право, Номос, 1996

Ковачек-Станић, Г, Породично право, Универзитет у Новом Саду, Правни факултет, 2005

Ковачек-Станић, Г, Породично право: партнерско, децје и старатељско право, Нови Сад, 2007

Марковић, Ј, Породично право, друга књига Грађанског права, Београд, Књижара Геце Кона, 1920

Месаровић, К, Заједничка својина, Нови Сад, Гласник Адвокатске коморе

у А.П. Војводини број 4, 1966

Митић, М, Закон о браку и породичним односима СР Хрватске и СР Србије (Опште напомене), Зборник радова Правног факултета у Нишу бр.21, 1981

Николић, Ђ., Облигационо право, Пројурис, Београд, 2006

Панов, С, Породично право, Антић, О, Панов, С, Наследно право, Пројурис, Београд, 2015

Петрушић, Н, Човић, А, Брачни уговори – теоријски и практични аспекти, Нови Сад, Покрајински завод за равноправност полова, 2008

Петрушић, Н, Поступак за деобу заједничких ствари или имовине, докторска дисертација, Ниш, 1995

Петрушић, Н, Брачни имовински режим у француском праву, Зборник радова, Грађанска кодификација, св. 1, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш

Познић Б., Ракић Водинелић В., Грађанско процесно право, Службени гласник, Београд, 2015

Поњавић, З, О уговорима породичног права, посебно о брачном уговору, Зборник радова: Новине у породичном законодавству, Ниш, 2006

Поповић, Д. Увод у упоредно право, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, ЈП „Службени гласник“, Београд 2007

Problems with Division of Marital Property and Alimony in the USA, Copyright 2008 by Ronald B. Standler

Радишић, Ј., Облигационо право, Општи део, Београд, 2008

Тасић, Р, О заједничкој својини супружника, Нови Сад, Гласник, Адвокатске коморе Војводине – Часопис за правну теорију и праксу број 7, 1967

Тешић, Н, О заједничкој имовини супружника, Београд, Правни живот, 2006

Herbie DiFonzo, J., Stern Intimate, Associations: The Law and Culture of American Families, The University of Michigan, 2013

Цвејић–Јанчић, Породично право, књига I – Брачно право, Центар за издавачку делатност Правног факултета у Новом Саду. 2001

Colorado Statutes, domestic matters dissolution of marriage – parental responsibilities Article 10. Uniform Dissolution of Marriage, 2007

Шовић, С, Деоба заједничке имовине, Нови Сад, Гласник Адвокатске коморе Војводине – Часопис за правну теорију и праксу бр. 9, 1988

„Whither/wither Alimony?“, Carbone, J. Texas Law Review 925, 2015

Прописи

Породични закона Србије (ПСЗ), Службени гласник Републике Србије бр. 18/2005, 72/2011.

Закон о наслеђивању, "Службени гласник РС", бр. 46/95, 101/2003 и 6/2015

Закон о парничном поступку. Службени гласник Републике Србије, бр. 72/2011,

Закон о основама својинскоправних односа. Службени лист СФРЈ бр. 6/80 и

36/90, Службени лист СРЈ, бр. 29/96 и Службени гласник РС, бр. 115/2005 - др.

Закон о облигационим односима ("Сл. лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 31/93 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља)

Кривични законик ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016) чл.195

Закон о браку и породичним односима (Објављен у "Сл.гласнику СРС" бр. 22/80, 24/84, 11/88, + 22/93, 25/93, 35/94, 46/95, 29/01)

Закон о уређењу судова("Сл. гласник РС", бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 - др. закон, 78/2011 - др. закон, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 - др. закон, 13/2016, 108/2016 и 113/2017)

Закон о јавном бележничтву ("Сл. гласник РС", бр. 31/2011, 85/2012, 19/2013, 55/2014 - др. закон, 93/2014 - др. закон, 121/2014, 6/2015 и 106/2015)

Српски грађански законик

Хамурабијев Законик- превод Чедомиља Марковића, Београд 1925

Судска пракса

Врховни суд Србије, Гж.1186/85

Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 4729/97 од 5.11.1997

Пресуда Општинског суда у Ужицу П.1262/07 од 19.06.2008

Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, Гж.256/13 од 26.04.2013.

Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 442/14 од 01.09.2014.

Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж.3144/10 од 20.08.2010.

Решење Апелационог суда у Београду, Гж2 195/15 од 15.05.2015.

Решење Окружног суда у Београду, Гж.12107/96 од 27.12.1996.

Решење Окружног суда у Ваљеву, Гж.437/00 од 12.04.2000.

Пресуда Врховног суда Србије Рев.1077/06 од 31.05.2006.

Пресуда Врховног суда Србије Рев. 408/08 од 12.03.2008.

Пресуда Врховног суда Србије Рев.1964/08 од 27.08.2008.

Пресуда Врховног суда Србије Рев.821/09 од 26.03.2009.

Пресуда Врховног суда Рев.2150/09 од 16.07.2009.

Пресуда Врховног касационог суда Рев.506/14 од 03.07.2015.

Електронски извори

<http://www.bih-pravo.org/razvod-braka-zahtjevom-supruznicko-izdrzavanje-t767.html>

<http://www.vk.sud.rs/sr-lat/rev-8602017-porodicno-pravo-izdr%C5%BEavanje-supru%C5%BEenika>

<http://www.divorcesupport.com/divorce/Spousal-Support-1423.html>

<http://www.overa.rs/>

<https://www.myfloridalaw.com/alimony/obtaining-alimony-in-a-florida-divorce/>

<http://www.paragraf.rs/>

http://ravnopravnost.org.rs/wp-content/uploads/2017/03/4-Predbracni_ugovori.pdf

http://www.paragraf.rs/100pitanja/porodica/imovinski_odnosi_u_braku.html

<http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Germany-Property.pdf>

[https://www.law.umn.edu/profiles/june-carbone,](https://www.law.umn.edu/profiles/june-carbone)

www.rbs2.com/dfault.pdf

<https://ggtmlaw.com/family-law/remarriagecohabitation-may-impact-spousal-support/>

<https://www.attorneykates.com/practice-areas/divorce/spousal-support/>

Сажетак

Изддржавање супружника након престанка брака

У раду се анализира врста законског издржавања – издржавање супружника након престанка брака. Обрађен је такође и поступак у коме се ово право остварује.

Описан је и анализиран појам алиментације како у домаћем тако и у упоредном праву. Изложене су специфичности које се тичу института алиментације као и историјски аспект издржавања супружника након престанка брака.

Основни циљ мастер рада је детаљна анализа и опис алиментације бившег супружника као института који је различито регулисан у упоредном праву, са циљем да се утврди да ли је решење садржано у нашем законодавству довољно ефикасно и сврсисходно.

Кључне речи: издржавање, супружник, алиментација, брак, развод

Summary

Spousal support after divorce

The maintenance of a spouse after the termination of marriage is the main topic that is being analyzed. The process in which this right is exercised is also processed.

The term of alimentation is described and analyzed both in our as well as in comparative law. The specifics related to the alimentation institute and the historical aspect of supporting the spouse after the termination of marriage are explained.

The main objective of the master's work is a detailed analysis and description of the alimony of the former spouse as an institute that is differently regulated in comparative law, in order to determine whether the solution contained in our legislation is sufficiently effective and purposeful.

Keywords: support, spouse, alimony, marriage, divorce

Биографија аутора

Наташа Ракић рођена је 06.09.1989. године у Прокупљу. Основну школу „Ратко Павловић - Ћићко“ завршила је 2004. године. Средњу школу Гимназија „Топлички хероји“ завршила је 2008. године.

По завршетку школе уписује Правни факултет Универзитета у Нишу, а дипломира 30.09.2016. године. Стручну праксу, за време студија, обавља у Вишем суду у Прокупљу у периоду од 14 дана.

Након завршетка основних студија 2016. године уписује мастер академске студије права и истовремено отпочиње и обављање приправничког стажа у адвокатској канцеларији Тодоровић Р. Горана у Прокупљу.

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА

Име и презиме аутора мастер рада: Наташа Ракић

Наслов мастер рада: Издржавање супружника након престанка брака

Ментор: Проф. др Дејан Јанићијевић

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____

Потпис аутора

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом Изражавање супружника након престанка брака

пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: Наташа Ракић

У Нишу, _____

Потпис аутора
